

ХУМАНИТАРНА ИНТЕРВЕНЦИЈА И ОДГОВОРНОСТ ЗА ЗАШТИТУ (R2P КОНЦЕПТ) У КОНТЕКСТУ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА¹

Апстракт: У раду се у контексту међународној кривичној праву објашњавају како основне карактеристике концепта хуманитарне интервенције, за коју се истиче да је у пракси најчешће „камуфлирана“ агресија, иако и основни елементи концепта одговорности за заштиту („R2P концепт“), који суштински представља значајно модификован концепт хуманитарне интервенције, ће подразумевати одговарајуће ауторизације Савета безбедности Уједињених Нација. Иако је сам по себи бољи од озлобљене концепта хуманитарне интервенције, ни „R2P концепт“ свакако није имун од могућих злоупотреба у пракси, иако да извесно, након што је примењен у неколико наврата, неће у пракси доживети ширу примену, у време када објективно постоји криза у систему УН, а када је свет захваћен великим ратним пожарима, уз константну опасност да се они и значајно прошире.

У раду се посебно закључује да је неирехватљив став дела теорије (пре свега у домену међународној јавној праву), да се „одговорност за заштиту“, намењена као само донекле модификован концепт хуманитарне интервенције, иако што би држава која се сматра одговорном да заштити људска права која се масовно крше у другој држави, прво морала покушати да добије одобрење Савета безбедности за одговарајућу интервенцију, а након чега би ако у томе не успе, имала право да и онда када не постоји ауторизација икакве акције у Савету безбедности (због „блокаде“ већом једне или више сталних чланица), ипак насилно интервенише у односу на другу

* Редовни професор Универзитета у Београду – Правног факултета и судија Уставног суда Републике Србије, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4515-1852>, skulic@ius.bg.ac.rs.

1 Овај рад је настао као резултат истраживања у оквиру стратешког пројекта за 2024. годину „Проблеми стварања, тумачења и примене права“ (подтема: „Правосуђе и изазови данашњице“ – тема истраживачке групе: „Правна заштита од рата и у рату“), који финансира Правни факултет Универзитета у Београду.

државу, руководећи се својом „одговорношћу за заштитију“. Такав став је у ствари, веома опасан. То би се svelo само на једну циничну варијанту хуманитарне интервенције, која би као и иначе, најчешће имала суштински карактер „камуфлирања“ агресије, што би се и само по себи сводило на извршење злочина против мира.

Кључне речи: међународно кривично право, кривично право, хуманитарна интервенција, „R2P“ концепт, агресија.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Као и у било којем другом кривичноправном систему који је националног карактера, и на међународно-кривичноправном нивоу је изузетно важно питање постојања/непостојања основа који под одређеним условима искључују постојање кривичног дела/одговорности за међународно кривично дело. За међународно кривично право је притом, посебно карактеристично да осим неких класичних основа искључења постојања кривичног дела који постоје у свим савременим националним кривичним законодавствима, у том погледу познаје и неке веома специфичне основе искључења постојања кривичног дела/одговорности за кривично дело.

Када је реч о основима искључења постојања кривичног дела/одговорности за међународно кривично дело, ради се о основима/разлозима који своје порекло дугују како неким историјским конотацијама, тако и одређеним концепцијама из домена међународног јавног права, при чему су те концепције често прилично удаљене од неких основних захтева начела законитости у стриктном формалном кривичноправном смислу. Неки од тих основа се у пракси чак најчешће испољавају као начин за својеврсно „камуфлирање“ противправног понашања, које представља конкретно кривично дело, као што је то случај са хуманитарном интервенцијом, којом се често прикрива агресија као злочин против мира. У вези са тим је веома интересантно и разматрање односа између хуманитарне интервенције и специфичног концепта одговорности за заштиту („R2P концепт“), који суштински представља како одговарајућу модификацију, тако и својеврсну „надградњу“, а донекле и унапређење већ веома озлоглашене хуманитарне интервенције.

2. ОСНОВИ КОЈИ ИСКЉУЧУЈУ/МОГУ ИСКЉУЧИТИ ПОСТОЈАЊЕ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Као што то и иначе, типично у савременом националном кривичном праву и међународно кривично право познаје одређене основе, које искључују постојање међународног кривичног дела, што се своди на правило да када *ејзистиира* одговарајући основ, тада *не јостоји* међународно кривично

дело.² За свако модерно национално кривично право је карактеристично да „постоје ситуације када су испуњена сва законом прописана обележја неког кривичног дела,³ али оно ипак не постоји јер му недостаје противправност, тј. постоји неки од основа искључења противправности“, или кривично дело неће постојати због егзистирања основа који искључује кривицу, попут неурачунљивости учиниоца.⁴ Тако је и у савременом међународном кривичном праву, иако иначе међународно кривично право у ранијим епохама свог развоја и постојања није поклањало много, а некада чак ни уопште, пажње том питању.

Дакле, у историјском смислу се дуго, тј. са становишта деловања норми међународног кривичног права у периоду до ступања на снагу Римског статута (што се пре свега, тицало права примењиваног у поступцима пре *ad hoc* трибуналима након Другог светског рата), није уопште ни размишљало о могућим „оправдавајућим/извињавајућим“ основима у односу на међународна кривична дела. То значи да се није (при)давао било какав реалан значај могућим кривичноправним „оправдањима“ одређених међународних кривичних дела (*искључење њројивџравности*) или факторима који би *искључили кривицу* за дело које је противправно и законом, односно одређеним међународним извором кривичног права, прописано као кривично дело.

Међународно кривично право се у периоду свог настајања а нарочито у раним фазама, које се корелативно преплићу са одређеним историјски значајним облицима међународног кривичног правосуђа, није не само

2 М. Шкулић, *Међународно кривично џраво*, 2. издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2022, 198.

3 Када се овде говори/пише о испуњености свих елемената који су прописани законом, односно када се пише о обележјима кривичног дела која прописује закон, мисли се наравно, на класично национално кривично право, које је искључиво законског карактера, бар када се ради о европско-континенталним кривичноправним системима.

Извори међународног кривичног права могу да буди и други општи правни акти, попут Римског статута, када се ради о примени права које се примењује у поступку пред Међународним кривичним судом, односно које тај Суд примењује када одлучује о кривичним делима која су предмет поступка пред њима. С друге стране, део међународног кривичног права је садржан и у националним кривичноправним системима, не само када се ради о традиционалним правилима просторног важења кривичног права, већ и у погледу неких инкриминација (попут ратних злочина, геноцида итд.), али некада и неких других кривичноправних института који су међународног карактера. Такав је случај са кривичним делима против човечности и других добара заштићених међународним правом у Кривичном законнику Србије. Када се ради о кривичном праву држава које су странке/чланице Римског статута, тада у том погледу делује и изузетно важно начело комплементарности националног кривичног права тих држава у односу на оно које је прописано самим Римским статутом.

4 З. Стојановић, *Кривично џраво – ојшићи део*, 29. издање, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2024, 144 и 194.

систематски, већ чак ни рудиментарно бавило основима који искључују постојање кривичног дела.⁵ Одређени помаци у односу на ово питање донекле настају током суђења у Нирнбергу, али је енормна тежина нацистичких злочина бацила у дубоку сенку, низ „формалних приговора“, па и оних који су се тичали постојања могућих основа искључења постојања кривичног дела/кривичне одговорности. До Римског статута, којим су створени услови за настанак/деловање сталног Међународног кривичног суда (ICC), али и стварања у складу са начелом комплементарности, одговарајућих нормативних механизма на националном кривичноправном нивоу држава странака/чланица тог Статута,⁶ у међународном кривичном праву, су се само у одређеној мери као могући основи искључивања постојања кривичног дела/одговорности за међународно кривично дело, узимали у обзир једино „стање принуде“ и поступање по наређењу.⁷

У нашој теорији се примећује да је на непридавање посебне пажње „основима искључења кривичног дела и кривичне одговорности“ у међународном кривичном праву до ступања на снагу Статута МКС (Римски статут), утицало англосаксонско кривично право које овој проблематици не придаје посебан значај,⁸ а неки (углавном они који се баве међународним, а не кривичним правом) заступају схватање да је ова установа непотребна, јер се њоме ова област само непотребно компликује.⁹ Такав приступ англосаксонског кривичног права, које је значајно утицало и на развој међународног кривичног права, посебно до настанка и ступања на снагу Римског статута, је у ствари, последица схватања појма кривичног дела у англосаксонском

5 У историјском смислу може се уочити да је, када је реч о случајевима суђења пред *ad hoc* међународним кривичним трибуналима, постојала и тенденција изразите „објективизације“ одговорности на таквим суђењима, што је посебно дошло до изражаја и приликом „традиционалне“ оцене о међународној кривичноправној „правди“, као „правди победника у односу на побеђене у рату“.

6 У даљем тексту ће се уз понекад коришћење и пуног назива тог Статута, за Римски статут, претежно користити скраћеница „РСт“.

7 С. Safferling, *Internationales Strafrecht – Strafanwendungsrecht, Völkerstrafrecht, Europäisches Strafrecht*, „Springer Verlag“, Heidelberg, 2011. 112.

8 У ствари англосаксонско кривично право се у битној мери бави основама искључења кривичне одговорности, што се своди на основе непостојања кривичног дела (некада због искључења противправности, што је у домену *actus reus* сегмента, а некада због искључења релевантне намере, односно друге врсте субјективног односа учиниоца према делу – што се тиче *mens rea* сегмента), али се ти основи не дефинишу формално на такав начин, већ се сматрају „одбранама“ у кривичном поступку (*defences*), где се уз оне основе који су очигледно материјалног кривичноправног карактера, попут нужне одбране, принуде и крајње нужде, релевантне заблуде, ту сврставају и основи који искључују кривичну одговорност, попут правноснажно већ пресуђене ствари (*Prohibition of double jeopardy*), чак питање алибија, које се тиче доказивања и сл. Више о томе: М.Шкулић, *Кривично право Сједињених Америчких Држава*, „Службени гласник“, Београд, 2023, 99–100.

9 М. Бабић, *Међународно кривично право*, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2011, 71–72.

кривичном праву. Према оваквом схватању; „злочин је намерна радња или њено пропуштање, којом се крши кривично право (законско или оно садржано у судским прецедентима), учињена без постојања одређених основа искључења противправности (одбране – *defences*) или без оправдавајућих разлога (*justification*) и које је санкционисано од стране државе као кривично дело или прекршај.“¹⁰ У оквиру ове дефиниције се *mens rea* мање упадљиво означава, али је тај психолошки елемент ипак садржан у одређивању да радња извршења мора бити предузета намерно, што се у ствари своди на „скривљено“ чињење или нечињење, уз проузроковање одређене релевантне последице, а што укључује и случајеве одређених форми нехата, зависно од врсте кривичног дела. Коначно, у односу на кривично дело, односно дело које би иначе (да нема тих основа), било кривично дело могу се у англосаксонском кривичном праву испољити одређени основи који искључују његово постојање. Ти основи који искључују постојање кривичног дела, односно кривичну одговорност или кривично гоњење конкретног лица, односно потенцијалног учиниоца кривичног дела, називају се „одбране“ (*defenses*) и постоје у неколико облика, теоријски подељених према одређеним категоријама.¹¹ Ова класична схватања англосаксонског кривичног права су имала велики утицај и на међународно кривично право, када се ради о основима искључења кривичног дела/кривичне одговорности, нарочито до ступања на снагу Римског статута.

Тек је у одредбама Римског статута прописано неколико класичних кривичноправних основа који искључују постојање међународног кривичног дела, а који се у терминолошком смислу у Римском статуту дефинишу као основи искључења кривичне одговорности.¹² Поред тога, традиционално међународно право устаљено познаје одређене фактичке основе искључења постојања кривичног дела, засноване пре свега, на обичајном међународном праву, као што су репресалије. Тек у релативно новије време, у делу теорије међународног јавног права, али много више у спољнополитичким доктринама неких земаља, развијен је и концепт хуманитарне интервенције, утемељен примарно на идеји заштите темељних људских права, као основне вредности, која притом, као таква може легитимно да буде заштићена и супротно неким другим принципима међународног јавног права, као што су забрана насилне/оружане интервенције у односу на другу државу, као и обавеза поштовања државне суверености.¹³ Тај

10 S. T. Reid, *Crime and Criminology*, Ninth Edition, „Mc Graw Hill“, Boston, 2000, 6.

11 J. M. Scheb and J. M. I. Scheb, *Criminal Law and Procedure*, Fourth Edition, „Wadsworth & Thomson Learning“, Belmont, 2002, 338.

12 М. Шкулић, *Међународно кривично право – иросторно важење кривичног права, кривично право међународног порекла, међународна кривичноправна помоћ, зачеци кривичног права ЕУ*, „Службени гласник“, Београд, 2022, 336.

13 Хуманитарна интервенција је у пракси често „камуфлирана агресија“, што ће се детаљније објаснити у даљем тексту. Интересантно је једно објашњење З. Стојановића, које се односи на практичан пример постојања/непостојања основа који

концепт је временом модификован и једним релативно новим концептом „одговорности за заштиту“ (R2P концепт).

3. ОСНОВИ ИСКЉУЧЕЊА ПОСТОЈАЊА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ДЕФИНИСАНИ У РИМСКОМ СТАТУТУ

Одредбама Римског статута прописано је неколико класичних кривично-правних института, који се дефинишу као основи искључења кривичне одговорности и не деле се систематски/системски (као што је то иначе, уобичајено у многим националним кривичноправним системима, те у теорији кривичног права), на две врсте основа: 1) оне који искључују противправност дела (*ојравдавајући основи*), као и 2) оне које искључују кривицу (*извињавајући основи/откривљујући основи*), за противправно дело које је као кривично дело прописано законом или релевантним међународним извором кривичног права. Напротив, у Римском статуту се сви основи искључења постојања кривичног дела/одговорности за кривично дело, набрајају „збирно“, без поделе на основе који би искључивали противправност и оне које би искључивале кривицу, а као што је то већ и истакнуто у претходном тексту, „уопште је новост и прописивање таквих основа“ у међународном кривичном праву.¹⁴ Стога, иако би се у теоријском смислу, ти институти који

искључује међународно кривично дело, конкретно агресије, у једном историјски веома значајном случају (3. Стојановић, *Међународно кривично право*, 12. издање, „Правна књига“, Београд, 2018. 67–71). Ово објашњење се састоји у анализи потенцијалног позивања актера НАТО агресије на СР Југославију 1999. године на евентуално постојање основа искључења кривичног дела.

3. Стојановић закључује да је и овде, као и у другим случајевима потребно утврдити да ли су остварена сва *четири оштриа констативна елемента кривичног дела*, па потом наводи да у конкретном случају „напада“ (агресије) НАТО-а на СР Југославију, постоје сви потребни елементи злочина против мира: 1) радња кривичног дела; 2) оствареност битних елемената бића кривичног дела; 3) противправност, при чему посебно утврђује да није остварен ниједан од могућих основа искључења противправности, као што су: а) нужна одбрана, б) крајња нужда, в) наређење претпостављеног, г) неки изричито основ искључења противправности, нити чак д) потенцијални „природноправни“ аргумент; 4) кривица, која постоји јер се реално не може говорити о неурачунљивости главних актера НАТО агресије на СР Југославију, нити о неком другом могућем основу искључења постојања субјективног елемента општег појма кривичног дела, као што би били отклоњива стварна заблуда (пошто се ради искључиво о умишљајним кривичним делима), правна заблуда, компулзивна сила и претња, па чак ни основ који је својевремено истицао Ханс Келзен, а који се своди на априорну немогућност да појединци који делују у име државе и као њени органи, одговарају за кривична дела, јер је тај аргумент превазиђен још током суђења у Нирнбергу.

14 Н. Satzger, *Internationales und Europäisches Strafrecht – Strafanwendungsrecht, Europäisches Straf- und Strafverfahrensrecht, Völkerstrafrecht*, 8. Auflage, „Nomos“, Baden, Baden, 2018, 385.

се у Римском статуту дефинишу као основи који искључују кривичну одговорност, могли према критеријуму своје садржине, поделити на оне који искључују противправност и друге који искључују кривицу, они ће се овде навести без такве поделе, коју иначе, ни сам Римски статут формално не познаје. Ти се основи односе на кривично дело које спада у надлежност Међународног кривичног суда.

Дакле, Римски статут познаје одређене основе искључења постојања међународног кривичног дела, односно кривичног дела које спада у стварну надлежност Међународног кривичног суда, који су у правно-техничком и терминолошком смислу, дефинисани као основи искључења кривичне одговорности. То су: 1) неурачунљивост, 2) нескривљено довођење интоксикацијом у стање неурачунљивости, 3) нужна одбрана, 4) принуда и крајња нужда, 5) стварна и правна заблуда, 6) наређење претпостављеног, као и 7) други основи за које Суд закључи да могу проистећи из примењивог права у складу са чланом 21. Римског статута.¹⁵

У теоријском смислу се ови основи, дефинисани формално у Римском статуту као основи искључења кривичне одговорности, могу поделити на две врсте: а) основи искључења кривице и б) основи искључења противправности. Таква подела је иманентна и било којем модерном континентално-европском кривичном праву.¹⁶ У основе искључења кривице (извињавајући/“откривљујући“ основи), спадају: 1) неурачунљивост, 2) нескривљено довођење интоксикацијом у стање неурачунљивости, што се своди на нескривљену неурачунљивост (*actiones liberae in causa*), као и 3) релевантна заблуда у виду *error facti* и *error iuris*. У основе искључења противправности (оправдавајући основи), спадају: 1) нужна одбрана, 2) принуда и крајња нужда, као и наређење претпостављеног.

Такође, други основи за које Суд (ICC), закључи да проистичу из примењивог права у складу са чланом 21. Римског статута, ће по логици ствари, примарно бити основи искључења противправности. Међу такве основе спадају репресалије (које су иначе, под великим „знаком питања“ у савременом међународном кривичном праву), а под одређеним условима (ако се поступа у складу са међународним правилима, што значи једино уколико такву интервенцију одобри Савет безбедности), ту би могао да спада и концепт одговорности за заштиту (R2P), као својеврсна „надградња“, иначе веома спорне хуманитарне интервенције, која у пракси најчешће представља

15 Понекад се у теорији као основ искључења одговорности за кривично дело у надлежности Међународног кривичног суда или као „одбрана“ (када се користи англиосаксонска терминологија), подразумева и узраст учиниоца дела, који у време извршења дела није имао 18 година, али се у том случају у ствари, уопште не ради о основу који искључује кривично дело/кривичну одговорност, јер се релевантна одредба Римског статута (члан 26.), односи само на искључење надлежности Међународног кривичног суда у таквом случају.

16 М. Шкулић, *Кривичној равни асијектн форензичкој рачуноводснва*, Економски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2023, 21.

„камуфлирану“ агресију, односно своди се на својеврсни „изговор“ и „оправдање“ за противправно деловање држава које се одреде за такву врсту поступања у међународним/међудржавним односима.

4. ОСНОВИ КОЈИ ИСКЉУЧУЈУ/МОГУ ИСКЉУЧИТИ ПОСТОЈАЊЕ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА КРЕИРАНИ У ДОКТРИНИ МЕЂУНАРОДНОГ ЈАВНОГ ПРАВА

Постоје одређени основи искључења постојања међународног кривичног дела који се дефинишу у доктрини међународног јавног права, али не директно у односу на физичка лица, тј. појединце који долазе у обзир као учиниоци таквих кривичних дела (јер се међународно јавно право ни иначе не бави одговорношћу физичких лица), већ у односу на државе којима се под одређеним условима признаје право предузимања одређених аката према другим државама, односно против њих, а који би иначе, били противправни, али се из одређених разлога сматра да је противправност искључена у конкретном случају.

Тада не постоји кршење правила међународног права од стране државе, која предузима акте који су иначе противправни и забрањени међународним правом, па из тога произлази и искључење противправност одређених радњи физичких лица која су у таквој ситуацији деловала у име државе. Тако на пример, не би постојао ратни злочин конкретних војних лица која су такво кривично дело фактички учинили као непосредни извршиоци или као наредбодавци, уколико се радило о радњама које су биле део репресалија, или не би постојала агресија, ако се радило о хуманитарној интервенцији, наравно, уколико би се хуманитарна интервенције сматрала могућим осномом искључења агресије као злочина против мира. У даљем тексту ће се посебно објаснити зашто начелно није адекватно концепт хуманитарне интервенције сматрати осномом искључења постојања агресије/кривичне одговорности за агресију, уз повезивање тог концепта и објашњења са новијим концептом одговорности за заштиту („R2P концепт“).

Дакле, ти основи креирани у доктрини међународног јавног права имају две основне карактеристике: 1) То су искључиво *ојравдавајући* основи евентуалног непостојања међународног кривичног дела,¹⁷ те 2) Тичу се искључиво евентуалног непостојања само одређених међународних кривичних дела,

17 Ово је иначе, разумљиво у теоријском смислу, а у складу је донекле и са запажањем кривичноправне доктрине да се „основи оправдања“, односно основи искључења противправности и иначе, „налазе у свим подручјима правног поретка“, тако да „њихов број није затворен“, те се не може искључити да се у будућности развију неки нови основи“. И. Вуковић, *Кривично право – ошшии гео*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2021, 120.

што се када је реч о репресалијама искључиво односи на ратне злочине, а када је у питању хуманитарна интервенција/одговорност за заштиту, такви основи искључиво и једино могу искључити постојање агресије, као злочина мира. Агресија се своди на врсту рата, чије се започињање и вођење сматра кривичним делом, што се своди на агресивни рат, као злочин против мира. У литератури се истиче да је „злочин агресије акт који по својој природи, тежини и обиму чини очигледно кршење Повеље Уједињених нација“,¹⁸ те да „Статут Сталног међународног кривичног суда увршћује злочин агресије у најтеже злочине који се тичу међународне заједнице као целине“.¹⁹ Иначе се сам по себи, рат од времена чувене дефиниције Клаузевица сматра наставком политике оружаним средствима, те представља како „оружани сукоб између организованих политичких јединки“, те „организовани облик насиља“, тако и „израз воље једне од зарађених страна“, који је потребан да би се „створило ратно стање“.²⁰

5. РЕАЛНИ ДОМЕТ ГЕНЕРАЛНЕ КЛАУЗУЛЕ О ПРИМЕЊИВОМ ПРАВУ У РИМСКОМ СТАТУТУ У ПОГЛЕДУ ПОТЕНЦИЈАЛНОГ ИСКЉУЧЕЊА ПОСТОЈАЊА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Осим стриктно наведених основа искључења међународног кривичног дела/кривичне одговорности (нужна одбрана, принуда и крајња нужда, неурачунљивост итд.), у Римском статуту се једном *генералном клаузулом* која упућује на изворе права које важи за Међународни кривични суд, омогућава да се на темељу примене тих правила о примењивом праву у

Наравно, када се ради о међународном кривичном праву, ту се ипак, не може говорити о неком „броју основа искључења противправности међународних кривичних дела у ужем смислу, који није „затворен“. Наиме, у та кривична дела спадају кривична дела у надлежности сталног Међународног кривичног суда. То су геноцид, злочин против човечности, ратни злочини и агресија, тако да нити постоји креална могућност развијања неких нових основа искључења противправности појединих од тих кривичних дела, исто као што се и постојећи основи, који иначе и нису неспорно прихваћени, ни у теорији, нити у пракси, тичу искључиво ратних злочина (репресалије) и агресије, коју би могла да искључи хуманитарна интервенција која је у ствари, најчешће неприхватљива, јер се прежечно своди на камуфлирану агресију, те одговорност за заштиту, што је концепт још увек у развоју, а који подразумева поступање у складу са одлуком Савета безбедности донесеном у оквиру овлашћења тог тела УН.

18 Р. Етински, С. Ђајић, Б. Тубић, *Међународно јавно право II*, 10. измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2024, 51.

19 М. Крећа, *Међународно јавно право*, 11. издање, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2019, 647.

20 С. Аврамов и М. Крећа, *Међународно јавно право*, 19. измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2006, 579.

поступку пред Међународним кривичним судом (члан 21. РСт.), односно на самом суђењу пред тим Судом (што значи на главном претресу), Међународни кривични суд размотри и неки други основ искључења кривичне одговорности, осим оних који су као такви формално дефинисани у Римском статуту.²¹ Наиме, у члану 21. Римског статута одређује се *йримењиво йраво* у поступку пред Међународним судом, односно право које важи за тај Суд (ICC). Када је реч о основима искључења кривичне одговорности/постојања кривичног дела, значај би могли да у најопштијем смислу имају начела и правила међународног права, укључујући и начела међународног ратног права, а супсидијарно у обзир долазе, онда када је то сврсисходно и општа правна начела из националног кривичног законодавства оних држава, чије би правосуђе према редовном току ствари било надлежно, уколико та начела нису у супротности са Римским статутом, међународним правом и међународно признатим правилима и стандардима.

Када је реч о националним изворима из којих би произишли/могли произићи основи који искључују постојање кривичног дела/кривичне одговорности, у теорији се најчешће спомињу имунитет, амнестија и помиловање, као и „други основи одрицања од права кажњавања“.²² Ради се дакле о одрицању од класичног права државе на кажњавање (*ius puniendi*), али се поставља питање, да ли одрицање конкретне државе од тог свог права, може утицати на право кажњавања које постоји на међународном кривичноправном нивоу. У теорији се поред тога, као други основи искључења кривичног дела који потичу из националног кривичног права, а чија би примена у складу са чланом 21. Римског статута, евентуално дошла у обзир и у поступку пред Међународним кривичним судом, спомиње још и *йрисшанак жрйиве*, за шта се истиче да је проблематичан као такав основ, јер се не може пристанком оправдати чињење дела које је усмерено на „супра-индивидуално заштићено добро“.²³ Интересантно је сврставање у „друге основе“

21 Поступак таквог разматрања ближе се уређује одредбама Правила о поступку и доказима, као супсидијарном и допуњујућем извору права које се примењује у поступку пред Међународним кривичним судом (члан 31. став 3. РСт.).

22 К. Ambos, *Internationales Strafrecht – Strafanwendungsrecht, Völkerstrafrecht, Europäisches Strafrecht, Rechtshilfe*, 5. Auflage, „Verlag C.H.Beck“, München, 2018, 234.

23 Овде се мисли на то да се међународним кривичним делима начелно заштићује и један виши интерес, па стога, оно што би се у класичном кривичном праву могло сматрати пристанком повређеног који искључује постојање кривичног дела, не може то бити и у међународном кривичном праву, чак и када је на први поглед ситуација истоветна. На пример, то што неко из мазохистичких побуда пристаје да се изложи мучењу, може да искључи постојање одређених кривичних дела, попут кривичног дела злостављања и мучења у нашем кривичном праву, али ако би лице под међународном заштитом, попут ратних заробљеника или цивилног становништва чак и пристало на такве радње, такав пристанак жртве, односно повређеног, се ипак из начелних разлога не би сматрао основом који искључује постојање ратног злочина, онога ко је предузео те радње, јер се том међународном инкриминацијом не штите само конкретна лица према којима се врше одређене

искључења постојања кривичног дела, једног веома специфичног „оправдања“, а то је *испуњавање засновано на обостраном/узајамном кршењу међународној права* („*ti quoque* аргумент“), за који се наводи да је своју примену доживео у Нирнбергу у погледу ратних злочина који су се састојали у потапању и цивилних бродова, што је била пракса свих зарађених страна у операцијама на мору током Другог светског рата. У ствари, овде се ради о чистом „фактицитету“, јер то што обе зарађене стране чине одређена кривична дела, или кривична дела одређене врсте чине оружане снаге више држава које су ратни противници, не може само по себи, бити основ који формално искључује постојање таквих кривичних дела, већ се из сасвим практичних разлога, за таква кривична дела нико не оптужује,²⁴ нити осуђује, јер то није у интересу ни у рату побеђенима, нити ратним победницима, као што је то у ствари, примарно и био случај током суђења у Нирнбергу и Токију након Другог светског рата.

6. ХУМАНИТАРНА ИНТЕРВЕНЦИЈА

Под концептом хуманитарне интервенције најчешће се подразумева „схватање по којем једна држава или група држава може интервенисати у ствари друге државе ако се она не придржава општепризнатих основних хуманитарних правила, а посебно ради спасавања живота одређене групе људи, које држава у којој се интервенише угрожава или није у стању да заштити.“²⁵ Хуманитарна интервенција се своди на насилну интервенцију, што подразумева и оружаном деловање једне државе или групе држава против друге државе, да би се тиме спречило масовно кршења људских права у држави против које се или у којој се интервенише, а у пракси најчешће ради заштите сопствених националних интереса државе/држава које интервенишу или у циљу реализације одређених гео-политичких циљева. Најчешће се хуманитарна интервенција у својој суштини и своди на оружани напад против друге државе или одређених формација на територији друге државе, што може имати и обележја агресивног рата. Право на хуманитарну интервенцију, без обзира да ли се ради о мултилатералној или унилатералној

радње, као „таква“, тј. као људска бића, већ је кривичноправна заштита усмерена према лицима која имају одређени *међународнојравни заштитићени стипитус*, попут у овом примеру, цивила или ратних заробљеника.

- 24 Овакво уздржавање од кривичног гоњења и оптужења се у ствари, своди на *случај фактичкој ојоритиунићеша кривичној јоњења*, који је заснован на одређеним криминално-политичким разлозима, који су суштински ванправне природе. Свакако се не ради о основу који има материјални кривичноправни карактер уопште, па стога он није ни основ који би искључивао постојање међународног кривичног дела/одговорности за међународно кривично дело.
- 25 Б. Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународној права и међународних односа*, „Службени гласник“, Београд, 2010, 338.

акцији, је веома контроверзан појам. Тако је већ у *prima facie* смислу, јер у Повељи УН постоји генерална забрана насилне интервенције једне државе у ствари друге и није експлицитно предвиђен изузетак у односу на то, што би се могло означити као тзв. *право* на хуманитарну интервенцију.²⁶ Није тешко закључити да у ствари, ни не постоји *право* на хуманитарну интервенцију. У неким ситуацијама се државе које одлуче да интервенишу против друге државе, ради на пример, заштите одређене националне мањине у држави против које се/у којој се интервенише, позивају на поступање које има *ultima ratio* карактер, те представља неку врсту крајње нужде.

Као примери хуманитарних интервенција, наводе се између осталог, интервенција Индије у источном Пакистану,²⁷ те танзанијска интервенција у Уганди, али како наводе цитирани аутори, Аустралија (коју посебно спомињу јер се ради о ауторима из те државе), као и многе друге државе међународне заједнице, никада није прихватила право на унилатералну хуманитарну

26 S. Blay, R. Piotrowicz, B. M. Tsamenyi, *Public International Law – An Australian Perspective*, „Oxford University Press“, Oxford, Auckland, New York, 1997, 253.

27 У ствари, када се ради о интервенцији Индије у источном Пакистану, што је довело до једног од многих оружаних сукоба и ратова између Индије и Пакистана у 20. веку, а ији корени у историјском смислу сежу у доба ослобођења Индије од колонијалне власти и време стицања независности од Велике Британије, што је потом, довело и до цепања Индије по националним, али претежно и религијским „шавовима“, када као резултат тога настаје и Пакистан, са којим потом сама Индија има константне граничне спорове. До интервенције Индије у источном Пакистану дошло је 1971. године. Радило се, у ствари, о рату између Индије и Пакистана. У питању је био тзв. трећи рат између те две државе.

Индија је заратила са Пакистаном у намери да оснажи борбу за ослобођење Бангладеша, те ослаби Пакистан као свог великог ривала, што је затим, резултирало капитулацијом Пакистана, те потом, стварањем независног Бангладеша. Пре тога су пакистанска војска и парамилитарне пакистанске исламистичке формације у обрачуна Западног Пакистана са становништвом у тадашњем Источном Пакистану, односно на територији која је касније постала Бангладеш, убиле између 300.000 и 3.000.000 цивила на том подручју. Сматра се и да је тада више стотина хиљада бангладешких, односно бенгалских жена систематски силовано од стране пакистанских војника и припадника парамилитарних снага. Такве страхоте и страдања цивилног становништва су и биле разлог за оружану интервенцију Индије, чији је основни мотив био да стане у заштиту популације која је самој Индији била блиска (иако се већински радило о муслиманима, али и уз значајну хиндустанску мањину), а која је реално била угњетавана од стране дела већинског народа Пакистана и власти те државе. Осим тога, разлог за ангажовање Индије, те оружану интервенцију против Пакистана на том делу његове територије, је био како изразити антагонизам између Индије и Пакистана, у политичком али и у војном смислу, те жеља за обрачуном са државом која је сматрана исконским непријатељем, а која је у том тренутку била значајно војно слабија од Индије, тако и реални проблеми које је Индија тада имала услед великог прилива избеглица, који су у Индији тражили спас од ужасне репресије. Ту се наравно, *суишиински радило о рашу* у међународноправном смислу између две државе, након чега је на територији поражене државе (Пакистана), настала потпуно нова држава – Бангладеш.

интервенцију, јер сматра да је таква интервенција могућа само из хуманитарних разлога, те мора бити колективна, остварена под ауторитетом самих УН или одговарајуће регионалне организације, са претходном дозволом Савета безбедности.²⁸ У ствари, чини се да унилатералност или мултилатералност стране/страна које интервенишу из „хуманитарних“ разлога, не би требало да представља основни, нити чак било какав критеријум за процену легалности такве интервенције. С друге стране, ако је субјект интервенције нека регионална организација, типа војног савеза, онда се ту не може говорити о мултилатералности, јер тада у оквирима таквог савеза, све државе чланице практично губе свој појединачни субјективитет, бар у односу на циљеве интервенције, па се и таква интервенција у основи мора сматрати унилатералном.

Међутим, независно од тога, концепција хуманитарне интервенције отвара могућност да се пренебрегне забрана употребе силе у међународним односима, јер ако се слободно препусти било којој држави или организацији да процењује када се у некој другој држави масовно крше људска права, те тиме угрожава светски мир и сл., онда је сасвим лако могуће да одређена моћна држава такву процену направи, не на темељу реалног стања ствари, већ на основу својих сопствених интереса, које ће остваривати таквом оружаном „хуманитарном“ интервенцијом, преобученом у „легално“ рухо. С друге стране, ако заиста стање у одређеној држави представља претњу по светски мир и безбедност, тада ће и Савет безбедности, кроз предвиђену процедуру донети одлуку о легалној употреби силе од стране самих УН, па зашто онда овде уводити обичајно право и растељиве критеријуме, који омогућавају разне злоупотребе. Стога се чини да је цео концепт хуманитарне интервенције у основи веома контроверзан и најчешће сведен на својеврстан „изговор“, који у пракси омогућава да моћне државе спроводе агресију ради остваривања сопствених интереса, а да то онда, правдају хуманитарним разлозима.

Наиме, свака употреба силе у међународним односима, представља агресију у кривичноправном смислу, уколико за то не постоји одговарајуће одобрење Савета безбедности, или је у питању самоодбрана државе која је нападнута, односно која је жртва агресије. Иначе, у кривичноправној теорији се у вези злочина против мира, који су у историјском смислу први пут одређени у члану 6. став 2. тачка а Статута Међународног војног трибунала у Нирнбергу (ИМТ),²⁹ с правом закључује да иако је агресија „једно од најтежих кривичних дела“ и поред тога, „постоји низ препрека политичког карактера које у ствари и онемогућавају примену међународног кривичног права у односу на ово кривично дело.“³⁰

28 S. Blay, R. Piotrowicz, B. M. Tsamenyi, *op. cit.*, 254.

29 Агресија је тада дефинисана као „планирање, припремање, започињање или вођење агресивног рата или рата којим се крше међународни уговори, споразуми или гаранције, или учествовање у завери ради извршења неког од таквих дела.“

30 З. Стојановић, *Коменитар Кривичног законика*, 13. измењено и допуњено издање, „Службени гласник“, Београд, 2024, 1142.

Наиме, агресивни ратови су стална константа у развоју човечанства, које и само, као свој неизоставни део, има веома дугу “ратну историју”, али супротно овоме инкриминисање агресивних ратова, односно њихово дефинисање као посебног деликта (*злочина прошив мира*) ипак нема дугу историју.³¹ Тако се у теорији наводи: “Тешкоћа је очигледна. С једне стране, Савет безбедности има примарну одговорност да одређени акт одреди као агресију, али с друге стране, Савет безбедности није судско тело и не може своју одлуку засновати на темељу права и доказа; овај проблем постоји и с обзиром да окривљени пред Међународним кривичним судом има право на *fair* суђење, а ово начело захтева да оптужба докаже сваки елемент кривичног дела, укључујући, да је акт агресије несумњиво учињен.”³² Из овога произлази и да *право* на „хуманитарну интервенцију“ у ствари не постоји, а свака агресија која се именује као хуманитарна интервенција није чак ни злоупотреба права, јер такво право не постоји, већ представља најобичније *прошивравно* *јонашање*, односно *злочин прошив мира*, који се само из дневно-политичких разлога, или у циљу прибављања легитимитета примени оружане силе, именује као „хуманитарна интервенција“, али тако нешто не може утицати на суштински агресивни карактер сваког рата, који се води мимо одлуке Савета безбедности или који није одбрамбеног карактера.

У ствари, чини се да је цела концепција „хуманитарне интервенције“ и уопште било какве друге „интервенције“ оружаним средствима, изворно настала да би омогућила да велике силе ратом остваре своје циљеве, а да притом имају „какво такво оправдање“ за учешће у рату, односно да би избегле да се започињање рата и његово вођење, означе као агресија. Још увек није спорна традиционална дефиниција рата као „наставка политике другим средствима“, односно његово означавање као „последњег средства политике“, али мада су агресивни ратови увек израз одређене политике, они често нису последње политичко средство. Напротив, они су некада, прво или једно од првих „политичких средстава“, али се наравно, од стране оних који их иницирају, подстичу, започињу и воде, то приказује другачије, те се истиче да је ратна опција била „изнуђена“, за сам рат се налазе разноврсна оправдања, по правилу заснована на „моралним“ разлозима.

Потреба да се вођење рата оправда, је мање више, скоро увек постојала и она је посебно важна у државама које настоје да се прикажу као демократске и у којима ипак постоји одређена јавна контрола начина остваривања државних функција, а посебно утицај јавног мњења и масовних медија, али и такве државе, а посебно велике силе, често своје интересе остварују и насилним средствима, па и започињањем и вођењем рата. У том се смислу, износи и пример САД, за које се закључује да су у односу на рат склоније прагматичном реализму, него идеализму, те се износи тврдња да, мада према

31 М. Шкулић, *Међународни кривични суд – надлежност и јосциуик*, Правни факултет Универзитета у Београду и „Досије“, Београд, 2005, 282.

32 R. L. Griffiths, *International Law, the Crime of Agression and the Ius ad Bellum*, “International Criminal Law Review“, 4/2002, The Hague, London, Boston, 2002, 310.

америчком Уставу једино Конгрес може објавити рат, то није спречило многе председнике САД, од *Jefferson*-а, па до *Bush*-а, да започињу и воде оружане конфликте и без сагласности Конгреса.³³ У ствари, тако нешто је формално и могуће када се започињање оружаног сукоба, односно рата, само преименује у одређени „политички коректан“ појам, а ту је идеалан термин „хуманитарна интервенција“ и тада се могу превазићи не само забране у домену унутрашњег правног поретка,³⁴ већ и оне које намеће међународно право.

У ствари, строго правно посматрано и овде мора важити правило да погрешно или намерно погрешно означавање одређене ствари или правне ситуације, не мења њену суштину, па тако агресија преименована у хуманитарну интервенцију, не губи у кривичноправном смислу, свој карактер злочина против мира, али наравно, с обзиром да је ово питање уско повезано са политиком на међународном плану и утицајем моћних међународнополитичких фактора, оно се веома тешко решава применом стриктних правних критеријума.

Иначе, мада агресија по дефиницији подразумева учешће више одређених држава, где се једна или више држава појављује у својству агресора,

33 Више о томе: D. Ruloff, *Wie Kriege beginnen – Ursachen und Formen*, „Verlag C. H. Beck“, München, 2004. 187–188.

34 Тако је и СР Немачка учествовала у агресији на СР Југославију 1999. године, иако је учествовање у рату који није одбрамбен, стриктно забрањено немачким уставноправним прописима. Наиме према одредбама Основног закона Немачке (*Grundgesetz – GG*), који је у ствари, немачки Устав, иако се тако због одређених историјских разлога, термилошки не означава, *припремање и зајочињање агресиивног рата је начелно забрањено и кажњиво*.

У члану 26. став 1. Основног закона Немачке прописано је: „Радње које се врше умишљајно, а које су подобне да наруше светски мир, а посебно вођење и припремање агресиивног рата, су противуставне и кажњиве.“ У § 80 Кривичног законика Немачке (*StGB*), било је прописано кривично дело агресиивног рата, које је тек 2017. године замењено у § 13 Међународног кривичног законика Немачке (*VStGB*) кривичним делом – злочин агресије.

Норма која се у време агресије НАТО-а на СР Југославију, дефинисала агресиивни (нападачки/агресиивни) рат у КЗ-у Немачке (*StGB*), гласила је: „Ко припрема нападачки рат (члан 26. став 1. Основног закона), у коме би Савезна Република Немачка требало да учествује и тиме за Савезну Републику Немачку изазове опасност наступања рата, казниће се казном доживотног затвора или казном затвора од најмање десет година.“ Тај „уставноправни проблем“, али и прописана кажњивост агресије/агресиивног рата у кривичноправном смислу, су у Немачкој 1999. године веома једноставно решени, тако што је као пригодна „каучук норма“, примењен концепт хуманитарне интервенције, што је значило да се формално не ради о рату уопште, па ни о агресиивном рату, упркос томе што је Југославија тада била изложена масовном и систематском бомбардовању, па и копненим нападима, те без обзира што је било више хиљада жртава у таквој „интервенцији“ која за тадашњу немачку власт уопште „није била рат“. Оваква цинична „правна гимнастика“ је само још један пример који указује зашто је веома важно бити крајње опрезан када се ради о концепту хуманитарне интервенције.

док су друга држава, или друге државе жртве такве агресије, мада се зависно од исхода „ратне среће“, али и других фактичких околности, такве улоге могу и променити, односно модификовати у одређеној мери, могуће је да у рату учествује, односно да га води и неки други колективитет, али је и тада неопходно, као што то у пракси по правилу и јесте, одређена јавна или прикривена подршка неке државе таквом учеснику рата. Пример за овако нешто је случај познате британске „Источно-индијске компаније“, која је практично водила вишегодишњи рат на територији Индије.³⁵ У ствари, ово је одличан пример за могућност државе да преко таквих (пара)привредних ентитета остварује своје политичке интересе, а такво замаскирано учешће конкретне државе у рату, се посебно може испољавати у оквирима „хуманитарних интервенција“, што се у одређеној форми постиже и када се као актер такве интервенције (агресије) појављује одређени савез држава, али у коме је доминантна воља једне велике силе, као што је то у великој мери, био случај током НАТО агресије на СРЈ 1999. године.

6.1. Хуманитарна интервенција као „камуфлирана“ агресија

Концепција „хуманитарне интервенције“ у виду коришћења оружане силе против друге државе, у својој суштини представља вид замаскиране агресије, односно тражења/добијања оправдања за вођење агресивних ратова, који су с једне стране, изричито забрањени међународним правом и чак је њихово започињање и вођење кривично дело које спада у надлежност Међународног кривичног суда, док је с друге стране и из моралних разлога, а посебно због чињенице да је у демократском јавном мњењу, класични агресивни рат изразито непопуларан. Зато је моћним политичким факторима на међународној сцени потребна једна таква „резервна могућност“, која свакако није легална и не постоји као формално призната, али ипак ствара потребан „маневарски простор“, за правдање на правном нивоу, које стриктно правно посматрано не може бити успешно, с тим да у међународним односима право ипак нема примаран значај, али обрнуто, у односу на сопствену и светску јавност, оно може остварити сасвим задовољавајући ефекат. Одличан пример за ову констатацију је случај агресије на СР Југославију у марту 1999. године.³⁶

Потреба да се започињање агресије прикрије од сопственог и међународног јавног мњења је постојала и раније, али су се разни тирански режими и освајачки настројене државе служиле бројним и перфидним лукавствима,

35 D. Ruloff, *op. cit.*, 22.

36 М. Шкулић, „Агресија као злочин против мира“, *Зборник Удружења за међународно кривично право – дванаести темејски међународни научни скупи: „Међународна кривична дела“*, Тара, 2013. 56–79.

усмереним на класичну превару, односно стварање нечега што би се у кривичноправној терминологији условно и у једном више метафоричном смислу, могло објаснити као „стварна заблуда“, док концепција хуманитарне интервенције покушава да створи својеврсну „правну заблуду“, односно да развије погрешну свест да је такав рат оправдан, те да није противправан.

Овај други начин преваре јавног мњења пре свега, који се своди на креирање лажног „правног изговора“ за агресију против конкретне државе, а примарно у циљу остваривања сопствених гео-политичких интереса, је свакако суптилнији од првог начина, који се своди на класичну превару у *de facto* смислу.³⁷ Међутим, ни он се суштински много не разликује од класичне преваре, односно стварања лажног повода за започињање рата, у ком су погледу од значаја два класична *историјска примера*: Први пример представља напад Јапана на Кину (Манџуријски рат), када су Јапанци 18. септембра 1931. године инсценирали диверзантски напад на за њих важну манџуријску железницу, за то оптужили кинеске снаге, те под изговором да морају да заштите своје интересе, једним „ноћним маневром“ окупирали део кинеске територије. Други пример је много познатији случај, када је нацистичка Немачка 31. августа 1939. године изрежирала напад пољских граничара на једну радио станицу у близини немачко-пољске границе, којом приликом је чак ликвидано неколико политичких затвореника обучених у пољске униформе, да би наравно, већ дан после – 1. септембра 1939. почео масиван немачки напад на Пољску, која је релативно брзо војнички сломљена (прва жртва „Blitzkrieg-a“), а сам Хитлер је немачку акцију заваривања недељу дана пре напада на Пољску најавио и објаснио следећим речима: „Ја хоћу да пропагандистички повод за започињање рата учиним могућим или вероватним. Победника неће касније питати, да ли је говорио истину или није.“³⁸

У литератури се наводи да се већина покушаја развијања критеријума за „хуманитарну интервенцију“, односи на следеће критеријуме: 1) обим страха на одређеном подручју, 2) одговорност за таква дела, 3) исцрпљеност мирних и споразумних решења, 4) ауторизација и давање легитимитета интервенцији, 5) заинтересованост и брига силе која интервенише, 6) циљеви и резултати интервенције, 7) придржавање хуманитарних норми од стране силе која интервенише.³⁹ Цитирани аутор, који претходно пише о принципу забране интервенције и наводи примере злоупотреба током тзв. хуманитарних интервенција, коначно закључује да се уопште употреба термина „право на интервенцију“ може довести у питање („*Is the language of „rights“*

37 М. Шкулић, „Злочин против мира као „капитално“ међународно кривично дело“, *Зборник радова са међународној научној скупи*: „Кривична дела и рошви човјечности – нормативно и стварно“, Правни факултет у Бањој Луци, Бања Лука, 2015, 93–140.

38 D. Ruloff, *op. cit.*, 94.

39 A. Roberts, “The So-called „Right“ of Humanitarian Intervention”, *Yearbook of International Humanitarian Law* (eds. H. Fischer, A. McDonald), Volume 3, „T.M.C. Asser Press“, The Hague, 2002, 34.

the right language“?), при чему посебно истиче да није јасан однос тога „права“ и опште забране интервенције (*the principle of non-intervention*); не може се јасно закључити, коме би то право припадало, појединцима или организацијама; затим, да би такво „право“ било ефективно, неопходно је да постоје одређена мерила у погледу његове примењивости и важности, што није случај, те у том погледу нема опште сагласности; те коначно, када би „право на хуманитарну интервенцију“ било у правном смислу признато, то би могло довести до злоупотреба.⁴⁰

6.2. Основни елементи односа између хуманитарне интервенције и одговорности за заштиту (R2P)

У делу доктрине, пре свега оне у домену међународног јавног права, а донекле и у међународној кривичноправној теорији, која прихвата и развија концепт одговорности државе да заштити цивили од политичког насиља, када се наравно, мисли на једну (страну) државу, која „има одговорност“ да заштити грађане неке друге државе од политичког насиља (што се у пракси последњих деценија углавном своди на констатацију о „хуманитарној катастрофи“), најчешће се инсистира на критеријумима утврђивања неопходности која се огледа у томе да је у односу на правило могућ/потребан изузетак. Тако се између осталог, констатује да одговорност такве заштите“ (R2P),⁴¹ постоји на нивоу „међународних односа“, те да она „сама по себи није легалан (правом утврђени) концепт, већ је више један „мета легални концепт“, из којег „многа од правом утврђених правила и принципа могу бити изведени.“⁴²

Уз истицање да према правилима Римског статута не постоји формално „одбрана“ у виду хуманитарне интервенције, тј. да хуманитарна интервенција није у Римском статуту прописана као облик искључења кривичне одговорности/противправности у односу на кривично дело агресије, у делу теорије се сматра да је такав концепт ипак легитиман, те да „легализује у међународној заједници употребу силе у циљу заштите цивила од политичког насиља у другој држави (R2P), онда када сама та држава није у стању или одбија да испуни сопствену одговорност заштите цивила“.⁴³ Употреба

40 *Ibid.*, 50.

41 Необична скраћеница „R2P“ означава *одговорност да се заштити/одговорност заштите*, при чему се мисли на „одговорност (државе) да се заштите“ цивили (*Responsibility to protect civilians*), чија се људска права у некој држави масовно и систематски крше и сл.

42 E. Bikundo, *International Criminal Law – Using or Abusing Legality?*, Ashgate, Farnham, 2014. 1.

43 *Ibid.*, 13.

оружане силе може представљати само средство заштите цивила, а сама та заштита је лимит („крај“) легитимности таквог коришћења оружане силе.⁴⁴ Из овога произлази да би употреба оружане силе, што би по схватању овог аутора искључила кривично дело агресије, била легитимна, па и легална, само док се њоме не постигне циљ, а то је заштита цивила од политичког насиља или спречавање хуманитарне катастрофе, а чим је такав легитиман циљ постигнут, престаје и право на коришћење оружане силе.

Заступници рудиментарног концепта „одговорности заштите“ („R2P“), као облика извесне „надградње хуманитарне интервенције“, теже да на тај начин обезбеде суштинску легитимност хуманитарне интервенције, односно увођења хуманитарне интервенције у „легитимне оквири“. То ипак, не значи да ће ти оквири истовремено бити и легални. Ово схватање подразумева да постоји одговорност заштите цивила од хуманитарне катастрофе, односно масовног кршења људских права у некој држави, када се притом посебно инсистира и на томе да је „сувереност државе, само један легални концепт“⁴⁵ као и да сувереност има своје такође *легалне границе*, утемељене

44 *Ibidem.*

45 Посебно се код аутора који заступају овај став, жестоко инсистира на извесној „превазиђености“ државне суверености, што поприлично подсећа на некадашњу доктрину СССР-а у време Леонида Брежњева о *ограниченој суверености* социјалистичких држава, из чега би произишло „легитимно право правоверних социјалистичких држава“, а пре свега самог СССР-а, као водеће државе у блоку социјалистичких држава, да и војно интервенишу уколико се у некој социјалистичкој држави тог времена, одступи од изворног комунистичког/реалсоцијалистичког концепта. Модерни теоретичари лимитирања државне суверености у ствари, резонују веома слично, као и заступници некадашње совјетске концепције о ограниченом суверенитету у доба „хладног рата“, а за њих је основни разлог за могуће легитимно оспоравање суверености конкретне државе, кршење људских права у њој, у мери која оправдава хуманитарну интервенцију, што је наравно, по логици ствари, скопчано са увек могућим високим степеном арбитрарности, па наравно и грешке у процени.

Посебно се истиче да је „стари концепт државне суверености, временом трансформисан, те супституисан далеко новијим концептом људских права.“ Дакле, посебно се апострофира начелна „једнакост/равноправност правних концепата“, тако што се наводи да је сувереност државе *легални концепт*, односно на праву заснован „концепт“ али да су и људска права такође, такав *легални*, односно *на праву утемељен концепт*.

Наравно, предност се у односу на „стари правни концепт“, даје „новом правном концепту“. Из овога произлази према схватању оних који безрезервно прихватају такав концепт, да ако државна сувереност подразумева да суверена држава не крши људска права, односно да је обавеза поштовања људских права својеврсни стриктни лимит државне суверености, онда обрнуто, уколико нека држава крши људска права, то оправдава да се њена државна сувереност ограничи или да она чак буде лишена суверености у крајњој линији, то представља оправдање за хуманитарну интервенцију, која се посматра као одговорност/дужност/право других суверених држава. То у ствари, ни не мора бити апсолутно спорно, али само ако

пре свега на одговорности државе да не крши људска права. Стога, по овом схватању, „ако се у некој држави масовно и систематски крше људска права, постоји одговорност или право, а по неким схватањима, чак и дужност других држава, односно тзв. међународне заједнице (која је често у пракси специфичан еуфемизам), да то спрече“. Оно што представља израз посебне врсте „злоћудности“ оваквих концепција је да се у делу теорије међународног јавног права, а посебно повезано са доктрином заштите фундаменталних људских права, некада посебно инсистира и на томе да „није добро да се као услов за хуманитарну интервенцију, поставља одобрење за примену силе Савета безбедности УН, који би у случају хуманитарне катастрофе, масовног кршења људских права у некој држави и сличних разлога за хуманитарну интервенцију, у ствари, био дужан да такав чин одобри, што је спорно с обзиром да тај орган одлучује на темељу своје дискреционе оцене, уз право вета сталних чланица у њему.“⁴⁶

Критичари овог претходно објашњеног и у основи радикално оријентисаног схватања које екстремно фаворизује људска права у односу на државну сувереност, посебно инсистирају на томе да је право Савета безбедности УН да одобрава насилне мере против одређене државе у којој се крше људска права и уопште, стварају могући поводи за хуманитарну интервенцију, само по себи прописано међународним правом, те да је као такво легално и легитимно.⁴⁷ Овај рудиментарни концепт одговорности за заштиту, који не подразумева и формални услов у виду одлуке/одобрења Савета безбедности, суштински није ништа друго него само незнатно модификована идеја хуманитарне интервенције, која се у пракси до сада углавном сводила на „камуфлирање“ агресије, као злочина против мира.

У ствари, концепција по којој постоји не само право, већ и одговорност и дужност на хуманитарну интервенцију, којом се драстично лимитира/негира сувереност државе, а уз тврдњу о постојању некакве обавезе Савета безбедности да такву интервенцију свакако одобри или чак уз „легитимну“, иако не и легалну могућност да се она спроведе и без таквог одобрења, ако оно изостане због постојања права вета сталних држава чланица у Савету безбедности, своди се на давање скоро „божанског“ йрава на безйрешиности, оних који констатују да заиста постоји разлог за хуманитарну интервенцију. То је наравно, већ на први поглед, сасвим илузорно и нереално, па и веома опасно по мир у свету, јер је по логици ствари, уско скопчано са огромним

се избегне арбитрарност, те под кључним формалним условом да такву „интервенцију“, као вид примене силе у међудржавним односима, тј. у међународној заједници, одобри Савет безбедности УН, када би се радило о мери из домена Главе VII Повеље УН. Тада се практично не би ни радило о „хуманитарној интервенцији“, према схватању оних који заступају концепт „R2P“.

46 A. Peters, “Humanity as A and Ω of Sovereignty”, *The European Journal of International Law*, Vol. 20, 3/2009, 515, 533 и 544.

47 E. Kid White, “Humanity as A and Ω of Sovereignty: Four Replies to Anne Peters”, *The European Journal of International Law*, Vol. 20, 3/2009, 545–549.

могућностима крајње арбитражног резонавања у пракси, пре свега од стране оних који заступају интересе конкретних држава, а примарно великих сила, које би желеле да у неком конкретном случају реализују „хуманитарну интервенцију“, а у ствари, „камуфлирајући“ тиме агресију, ради остваривања на тај начин неких својих спољно-политичких, гео-стратегиских или било којих других интереса.

У нашој литератури се аргументовано констатује: „Право на хуманитарну интервенцију заговарају пре свега политичари појединих земаља, као и мали број теоретичара међународног права. Не постоје прихватљиви аргументи који би ишли у прилог дозвољености војне интервенције у иностранству од стране једне или више земаља у корист групе држављана (стварну или претпостављену) нападнуте земље. Прихватање концепције хуманитарне интервенције („хуманитарне катастрофе“) водило би томе да се позивањем на заштиту људских права може оправдати било каква војна интервенција и кршење Повеље УН. Овај основ постао је нарочито актуелан у вези са агресијом НАТО на СР Југославију.“⁴⁸

У епохи глобализма и великог утицаја масовних медија на становништво које се претвара у масовне „конзументе информација“,⁴⁹ концепт хуманитарне интервенције најчешће служи да на веома ефикасан начин „замаскира“ и „камуфлира“ агресију, односно остварење политичких, економских и других циљева великих сила. Грађани агресорских држава, односно држава које своје јавно мњење „припремају“ за предстојећу агресију против друге државе, се прво масовним медијима „бомбардују“ информацијама о злоделима која се у неким другим, наравно малим и реално немоћним државама у односу на конкретну велику силу, чине било према некој националној мањини, било према сопственом становништву или се конкретна држава упорно представља као „претња светском миру“, „спонзор тероризма“ и сл. Потом се та држава-жртва, што значи и њени грађани, реално „бомбардују“, односно изложе агресији, што се на крају окончава било „меким“, било „тврдом“ окупацијом, односно уопште остварењем циљева ради којих је цела „операција“ (*прво медијско, а затим право бомбардовање*) и започета. Зато, италијански професор Данило Золо и тврди да – „ко каже „хуманост“⁵⁰ покушава

48 З. Стојановић (2018), *op. cit.*, 65.

49 Уобичајено се у неким земљама/на неким језицима о тзв. брзој храни, која се генерално сматра нездравом или бар не превише здравом и квалитетном и сл., некада говори као о „junk food“, али би се данас, с обзиром на владајући карактер масовних медија и индустрије лаке забаве, могло говорити и о „брзим информацијама“ – „junk information“.

Обични грађани, који су наравно и бирачи у демократским државама, „бомбардовани“ обиљем медијских садржаја, као конзументи средстава јавног информисања и потом, сегменти јавног мњења, лако „прогутају“ и сервиране информације у које просто ни немају времена да се претерано удубе. Уосталом, давно је речено да је „истина прва жртва рата“.

50 Италијански професор Данило Золо, који је изричито осудио НАТО агресију на Југославију, те оштро критиковао концепцију хуманитарне интервенције, при

да те обмане“.⁵¹ Потпуно је јасно да не постоји никакво право на хуманитарну интервенцију, те да је обрнуто, свака примена силе, без одговарајућег овлашћења Савета безбедности УН, или уколико се не ради о праву на одбрану нападнуте државе, по својој природи изразито противправног карактера, што истовремено значи да она представља агресију, као злочин против мира.⁵²

6.3. Основне разлике између хуманитарне интервенције и одговорности за заштиту (R2P)

Суштински концепт одговорности за заштиту (R2P концепт), представља значајну надградњу старог и у пракси прилично озлоглашеног концепта хуманитарне интервенције, али он већ сам по себи, има и своју посебну „физиономију“, сходно чему је могуће говорити о низу битних разлика између та два концепта. У теорији се најчешће истиче да постоје четири основне разлике између хуманитарне интервенције и одговорности за заштиту (R2P).⁵³ Пре објашњења свих основних разлика између концепта одговорности за заштиту (R2P концепт) и концепта хуманитарне интервенције, треба приметити и да та два концепта имају и једну основну сличност, а то је да и један и други концепт полазе од тога да државна сувереност није апсолутног карактера, односно нема апсолутни значај у тзв. међународној заједници. Другим речима објашњено, то значи да оба та концепта омогућавају да једна држава/више других држава, интервенише/интервенишу у односу на другу државу, онда када за то постоје одређени разлози из којих произлази изузетак у погледу уобичајеног дејства државне суверености. Ти су разлози прецизније дефинисани у концепту одговорности за заштиту, за разлику од „каучук“ манира присутног код концепције хуманитарне интервенције, те поред тога, деловање на основу R2P концепта подразумева одговарајућу ауторизацију Савета безбедности УН. Из тих основних разлика произлазе и друге битне разлике између ова два концепта, што ће се објаснити детаљније у даљем тексту.

Прва основна разлика између хуманитарне интервенције и концепта одговорности за заштиту огледа се у томе што хуманитарна интервенција

том се нарочито служећи примером напада НАТО-а на Југославију 1999. године, код нас најжалост, није толико познат као његов у Србији знатно познатији италијански колега, покојни Антонио Касезе, некадашњи председник Хашког трибунала. Пишући о лицемерју тзв. међународне заједнице и оштро осуђујући „хуманитарну интервенцију“ против СРЈ и Србије, чиме је само цинично преименована агресија као злочин против мира, Золо између осталог, каже да је данас „морална дужност да се буде песимиста“.

51 Више о томе: Д. Золо, *Ко каже хуманост... рај, право и глобални поредак*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012. 40–41.

52 Више о томе: М. Шкулић (2013), *op. cit.*, 56 – 79.

53 А. Peters, *op. cit.*, 533 – 534.

једино/ексклузивно упућује на примену војне/оружане силе, док R2P концепт напротив, подразумева као први и најважнији принцип, одговарајуће превентивно деловање, што обухвата велики број мера којима се покушава спречавање (из)вршења геноцида, ратних злочина, етничког чишћења и злочина против човечности у држави у којој се испољава претња/опасност од таквих кривичних дела, којима се становништво те државе може потенцијално изложити тешкој виктимизацији. Сходно овоме, било која оружана акција против државе мора бити „последње/ултимативно средство“, које је могуће применити само и тек када су сва остала „мирољубива“ средства, била неуспешна у конкретном случају. Наравно, поред тога, овде је неопходан и посебан, али и *кључан* формални услов, везан за оружану акцију стриктно *ultima ratio* карактера, а то је да је за такву врсту деловања неопходна ауторизација/одлука Савета безбедности УН, у оквиру његовог поступања у складу са правилима из Главе VII Повеље УН. Ово је огромна разлика и велики „контраст“ у односу на хуманитарне интервенције, које су се у досадашњој пракси сводиле на оружане акције једних држава, против других/друге, а све то без икакве „ауторизације“ Савета безбедности УН.

Друга битна разлика између хуманитарне интервенције и концепта одговорности за заштиту је непосредно ослоњена на прву разлику између ова два појма/концепта, а своди се на разлику у погледу на државну/националну сувереност. У начелу, концепт одговорности за заштиту респектује државну сувереност, као дубоко „укорењену“ у актуелном међународном праву, док сасвим обрнуто, концепт хуманитарне интервенције почива на извесној релативизацији вредности државне суверености.

С друге стране, неке рудиментарне концепције одговорности за заштиту су покушавале да у крајњој линији и негирају некакво „нелимитирано дејство суверености држава, нарочито када се покушавало да се право/одговорност за заштиту под одређеним условима може реализовати и без одлуке Савета безбедности УН, али се то у основи своди само на варијанту хуманитарне интервенције. Такве идеје су потом, превазиђене, тако да данас концепт одговорности за заштиту (независно од тога што ни он није идеалан, те је скопчан и са могућим злоупотребама), непосредно повезује питање државне суверености са проблемом безбедности и мира на међународном нивоу, људским правима и виктимизацији становништва током оружаних конфликта, а при том се свака оружана интервенција заснована на одговорности за заштиту, може реализовати само уколико постоји одговарајућа одлука Савета безбедности УН.

Трећа основна разлика између хуманитарне интервенције и одговорности за заштиту темељи се на много одређенијим разлозима за поступање у оквиру одговорности за заштиту у поређењу са веома широко дефинисаним разлозима за предузимање хуманитарне интервенције, који су суштински у битној мери били „каучук“ карактера. Уобичајено се у досадашњој пракси као разлог за хуманитарну интервенцију наводило безобално дефинисано „кршење људских права“ и сл. Другачије је са концептом одговорности за

заштиту. R2P концепт је фокусиран на заштиту становништва од неколико таксативно и лимитативно наведених злочина/облика злочина. То су геноцид, ратни злочини, етничког чишћење и злочин против човечности. Ово је у великој мери ослоњено и на основна кривична дела (сва кривична дела, осим агресије), која су у надлежности сталног Међународног кривичног суда (ICC), с тим да би етничко чишћење најчешће могло да буде облик злочина против човечности, али некада и вид неких других кривичних дела.

Наиме, када се ради о етничком чишћењу, није реч увек о једнозначном појму у кривичноправном смислу, јер оно подразумева да се принудним средствима, те умишљајним и систематским вршењем низа насилних аката, који су сами по себи друга кривична дела, а некада и терористичким деловањем, одређена група етнички, национално или религијски одређеног становништва, односно део такве цивилне популације или цела та популација принуди на напуштање одређеног географског подручја. У кривичноправном смислу се у овој ситуацији, када су за то испуњени потребни нормативни услови, може радити о злочину против човечности,⁵⁴ али некада и неким ратним злочинима, а саме принудне мере управљене против цивила који спадају у популацију коју треба „етнички очистити“, су већ по себи, увек одређена кривична дела, попут убиства, наношења тешких телесних повреда, мучења и злостављања итд.

Четврта битна разлика између хуманитарне интервенције и концепта одговорности за заштиту, је у томе што хуманитарна интервенција инсистира на постојању *права оружаног интервенционисања* из одређених у основи „каучук“ дефинисаних разлога, попут нужности спречавања „хуманитарне катастрофе“, док се R2P концепт заснива, као што је то јасно и у употребљено терминологији у његовом наслову, на *одговорности* за заштиту/интервенционисање, онда када за то постоје одређени знатно уже формулисани разлози него када се ради о хуманитарној интервенцији и када за такво деловање постоји одговарајућа ауторизација Савета безбедности.

7. ПОРЕКЛО И ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ КОНЦЕПТА „ОДГОВОРНОСТИ ЗА ЗАШТИТУ“

Концепт одговорности за заштиту настао је као покушај да се с једне стране, превазиђе, али и унапреди, у пракси већ веома озлоглашена концепција класичне хуманитарне интервенције, а да се с друге стране, некако креира и одговарајући међународноправни механизам реаговања на тешка кривична дела, а пре свега, у циљу спречавања геноцида, ратних злочина

54 Више о томе: М. Шкулић, „Злочин против човечности – основни кривичноправни и доказни аспекти“, *Сузбијање криминалијетета – деценија после смрти професора Водинелића*, Правни факултет у Крагујевцу/Полицијска академија – Београд/Виша школа унутрашњих послова – Земун, Крагујевац, 2004, 427–456.

и злочина против човечности.⁵⁵ Концепт одговорности за заштиту је глобалног карактера, а о њему се посебно расправљало на заседању Генералне скупштине УН 2005. године (high-level UN World Summit meeting - *World Summit*).⁵⁶ Сам концепт је заснован на начелном поштовању принципа националне суверености до одређених легитимних граница, што се пре свега, односи на захтев поштовања међународноправних норми, примарно оних које се сматрају основним принципима међународног права, попут правила које се односе на национални суверенитет, светски мир и безбедност, те поштовање људских права, али и основна људска права у условима оружаних конфликта. У теорији се запажа да је „фокус концепта“ одговорности за заштиту „померен са права трећих држава тј. међународне заједнице да интервенише, што је смисао неприхватљивог концепта хуманитарне интервенције, на прихватљиви концепт обавезе државе да штити своје становништво.“⁵⁷

Концепт одговорности за заштиту проистекао је из рада једне „Међународне комисије о интервенцији и државној суверености“ (*ICISS*), коју је формирала канадска Влада крајем 2001. године.⁵⁸ Та Комисија је имала међународни карактер само у смислу да су у њеном саставу били експерти из различитих држава, а не само Канаде, али није била суштински међународног карактера, јер је основана одлуком само једне државе, као специфичног „покровитеља“ такве „међународне комисије“. Из њеног рада је проистекао извештај под називом: „Одговорност за заштиту“ (*The Responsibility to Protect*). Суштина тог концепта је била на начелној идеји да се мора успоставити одговарајући баланс између „државне суверености и државне одговорности“ у односу на заштиту сопствених грађана од најтежих облика кршења људских права.⁵⁹

У извештају „Међународне комисије о интервенцији и државној суверености“ (*ICISS*), објашњавају се основне карактеристике концепта одговорности за заштиту (R2P концепт), када се ради о његовој активистичкој варијанти, што значи, када из тог концепта, онда када сама држава није била у стању/није хтела да заштити сопствене грађане, произиђе/произлази крајња (*ultima ratio*) могућност оружаног интервенисања против конкретне државе или против других формација на њеној територији, из чијег деловања произлази широка виктимизација становништва. То се своди на следеће:

55 Извор: <https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml>. Последњи пут приступљено 27. марта, 2024.

56 A/59/2005. Извор: <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/cpr-a-59-2005.php>. Последњи пут приступљено 1. априла, 2024.

57 Т. Шурлан, „Одговорност државе за заштиту (R2P): генеза и смисао концепта“, *Међународни проблеми*, 1-2/2014, 76.

58 Е. Dunlop, „Humanity as A and Ω of Sovereignty: Four Replies to Anne Peters“, *The European Journal of International Law*, Vol. 20, 3/2009, 556–560.

59 С. Е. Sweetsen, „Humanity as A and Ω of Sovereignty: Four Replies to Anne Peters“, *The European Journal of International Law*, Vol. 20, 3/2009, 549–555.

- 1) *Ойравдани разлој* предузимања одговарајуће акције/интервенције: Мора постојати стварна и иманентна опасност од тешког и „непоправљивог“ наношења штете и губитака становништву/људима;
- 2) *Ойравдане намере*: Основна интенција било које оружане акције мора бити искључиво спречавање патње становништва;
- 3) *Последње средстиво* деловања (*Ultima ratio* механизам): Свака друга могућа мера која не представља оружану интервенцију мора претходно бити узета у обзир и имати предност пре оружане интервенције, што не значи да је неопходно да све такве мере претходно „пропаду“ и покажу се као неделотворне, већ да морају постојати разумни разлози из којих произлази уверење да би једино/искључиво оружана акција била адекватна у конкретној ситуацији;
- 4) *Пројорционална средстива*: Сва употребљена оружана средства и начин оружане интервенције морају бити пропорционални опасности која прети по становништво и степену његове угрожености, те не смеју прекорачити оно што се реално сматра неопходним да на хуман начин обезбеди заштиту становништва;
- 5) *Разумно очекивање усјеха/делојворности*: Шансе/могућности да интервенција буде успешна морају бити „високе“ и не сме бити вероватно да ће последице оружане интервенције погоршати стање, тако да оно буде још горе него што је било пре такве интервенције; као и
- 6) *Посјојање одлуке надлежној ојана* – Свака оружана акција мора бити ауторизована од стране Савета безбедности Уједињених нација.

Основна идеја приликом првих „корака“ у стварању и развијању концепције одговорности за заштиту (R2P концепт), била је и да се појам државне суверености редефинише тако да обухвата како заштиту од спољних негативних утицаја на државу, тако и заштиту становништва државе у самој држави од одређених видова систематског кршења људских права. Концепт је подразумевао да примарну одговорност те врсте сноси сама држава, а да супсидијарно одговорност имају и друге државе у међународној заједници. Овако дефинисан концепт одговорности за заштиту се није суштински у делу који се тицао „одговорности других држава“, разликовао од већ од раније познатог и у пракси углавном озлоглашеног концепта хуманитарне интервенције. Он је касније значајно надграђен, како додатним прописивањем критеријума који би били материјални услов за предузимање конкретних акција других држава, тако и формулисањем кључног материјалног услова који се своди да је за сваку принудну, а посебно оружану акцију те врсте, неопходно одобрење Савета безбедности Уједињених нација.

Концепт одговорности за заштиту, уобичајено означаван енглеском скраћеницом „R2P“, почива у свом супстанцијалном смислу на *три основна стуба*:⁶⁰

60 A. Kapur, "Humanity as A and Ω of Sovereignty: Four Replies to Anne Peters", *The European Journal of International Law*, Vol. 20, 3/2009, 560–561.

- 1) *Први „стуб“* одговорности за заштиту је одговорност саме државе за заштиту, што се своди на правило по којем је свака индивидуална држава одговорна да сопствено становништво заштити од геноцида, ратних злочина, „етничког чишћења“,⁶¹ као и злочина против човечности.
- 2) *Други „стуб“* R2P концепта представља правило о међународној помоћи у изградњи потребних „капацитета“ других држава које за тим имају потребу, што значи да су државе дужне да једна другој помажу у развијању способности/капацитета да се заштити сопствено становништво.
- 3) *Трећи „стуб“* одговорности за заштиту своди се на колективну одговорност држава - да онда када једна држава очигледно испољава неспособност да заштити сопствено становништво, односно очигледно пропушта да то учини, саме те друге државе имају одговорност да заједнички предузму потребне „колективне акције“ ради заштите становништва.

Трећи „стуб“ концепта одговорности заштите је у теорији најспорнији, а он би свакако по логици ствари, у многим ситуацијама у пракси, могао да буде и веома контроверзан, те скопчан са бројним како фактичким, тако и правним проблемима, јер из њега произлази као својеврсни *ultima ratio* и могућност оружане интервенције против друге државе или у другој држави,⁶² у којој се масовно крше људска права, тако да је то облик геноцида/ратних злочина/злочина против човечности/етничког чишћења, односно врше тешка међународна кривична дела.

61 Тзв. етничко чишћење је у ствари, најчешће облик злочина против човечности, а може бити елемент и неких други међународних кривичних дела, попут неких форми ратних злочина против цивилног становништва, тако да оно не постоји само по себи и под тим „метафоричним насловом“, као посебна инкриминација, али је тај појам веома учестао, не само повезано са ратним извештавањем, а некада и као израз ратне пропаганде, већ и у међународном јавном праву, које понекад није склоно претераној нормативној прецизности, својственој класичном кривичном праву.

Наиме, депортација као облик злочина против човечности (онда када су испуњени и други услови који се тичу тог кривичног дела, а пре свега, постојање широког и систематског напада усмереног против цивилног становништва, чији је депортација део, да учинилац има одговарајући субјективни однос у погледу тог напада итд.), подразумева принуђавање употребом силе, претње или других принудних мера, појединог лица или групе становништва, да напусте своје место боравка, те да живе тамо где им се одреди. A. Becker, *Der Tatbestand des Verbrechens gegen die Menschlichkeit – Überlegung zur Problematik eines völkerrechtlichen Strafrechts*, „Duncker & Humblot“, Berlin, 1995. 200–201.

62 Наиме, таква интервенција не мора бити нужно против друге државе, већ она може бити и „само“ унутар ње, онда када у конкретној држави, где се по логици ствари, ради о држави која је стању хаоса, односно није способна да спроводи државну власт у пуном капацитету на целој својој територији или делу територије, постоје одређене снаге које делују тако што масовно врше злочине против становништва, као када се на пример, ради о побуњеничким војскама које се боре против централне власти, или су у исто време и у међусобном сукобу, или је у држави у току грађански рат, револуција, други облици државних преврата и сл.

Подразумева се да државе које испољавају своју одговорност за заштиту, пре евентуалне оружане интервенције против друге државе или унутар ње, онда када она није у стању да заштити своје становништво или га сама та држава излаже тешкој виктимизацији и систематском кршењу основних права и слобода у различитим облицима, који у ствари, најчешће представљају врсте и форме одређених међународних кривичних дела, предузму друге мере које су блаже по карактеру од оружане интервенције. Ту би спадала медијација међу државама,⁶³ одређене форме преговарања, као и економске санкције различитог степена. У ствари, неке од тих мера би могле бити легитимне, али и легалне у међународноправном смислу, само ако би биле предузете на темељу одлуке Савета безбедности у оквиру његових овлашћења из Главе VII Повеље УН, што би такође подразумевало да се мере, као што су економске санкције врше у циљу одржања угроженог мира на међународноправном нивоу.

Генерално су скоро све државе чланице УН широко и углавном безрезервно испољиле сагласност у погледу општих карактеристика концепта одговорности за заштиту,⁶⁴ а пре свега, када се ради о „два стуба“ тог концепта. Међутим, у погледу „трећег стуба“ *R2P* концепта, који се и иначе, као што је то објашњено у претходном тексту, теоријски, па и практично, сматра прилично спорним, дошло је до озбиљних несугласица и резерви многих држава, посебно са становишта наглашене забринутости у погледу могућих тумачења елемената „трећег стуба“ у пракси.

Ипак, према наводима из извештаја Генералног секретара УН из 2012. године, тај „трећи стуб“ одговорности за заштиту није „секвенцијалан“ и једнаког је значаја, као и друга „два стуба“, па се тако посебно закључује: „Без сва три стуба, цео концепт би био нецеловит“, тако да „сва три стуба морају бити имплементирана у потпуности складно свом садржају и циљу, а све то у складу са Повељом УН.“ Сматра се поред тога и да такав приступ, начелно заснован на паралелном/кумулятивном постојању/деловању сва „три основна стуба“ *R2P* концепта почива на намери да оснажи, а не да обеснажи државну сувереност. И у извештају Генералног секретара УН из 2009. године се тако

63 Када је реч о *међудржавној медијацији*, ради се практично о модерном концепту *ресторативној правосуђу* на међународном нивоу, иако се иначе, уобичајено ресторативно правосуђе испољава на националном нивоу, најчешће као начин тзв. диверзионих форми поступања у кривичном поступку или као одређени вид кривичнопроцесних механизма усмерених на одговарајуће помирење између учиниоца и жртве и уопште, поклањање веће пажње жртви кривично дела. М. Škućić, “National Report – Serbia”, *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters – A stock-taking of legal issues implementation strategies and outcomes in 36 European countries* (eds. F. Dünkel, J. Grzywa-Holtén, P. Horsfield), Vol. 2, Band 50/2 Forum Verlag Godesberg, Schriften zum Strafvollzug, Jugendstrafrecht und zur Kriminologie, Greifswald, 2015, 803 – 828.

64 Конкретно су само Куба, Никарагва, Венецуела и Судан изразиле забринутост у погледу општих елемената тог концепта, те испољиле став да је његова валидност у међународноправном смислу начелно „упитна“.

констатује: „Помажући државама да остваре своју темељну дужност заштите становништва, R2P концепт служи јачану суверености, а не њеном слабљењу“, тако да је он у функцији помоћи државама које нису успеле да остваре своју дужност да заштите сопствено становништво.

У формалном смислу на нивоу УН, R2P концепт се „рађа“ једном резолуцијом посебно посећеном том питању. Наиме, Резолуцијом Генералне скупштине УН произишло из Самита на високом нивоу (самит „шефова држава и влада“),⁶⁵ а након и одговарајућих активности Генералног секретара УН, усвојена је 2005. године резолуција,⁶⁶ којом се прописује између осталог, да свака индивидуална држава има одговорност да заштити сопствено становништво од геноцида, ратних злочина, етничког чишћења и злочина против човечности, а одговорност обухвата и превенцију таквих злочина адекватним мерама, укључујући и подстрекавање на њих.⁶⁷ Прописано је и да ће међународна заједница на прикладан начин охрабрити државе да реализују своју одговорност за заштиту, те им ефективно помоћи у томе, нарочито у циљу стварања способности за хитно упозоравање и реаговање.

У резолуцији Генералне скупштине УН се потом, прописује да „међународна заједница“ кроз механизам Уједињених Нација, такође има и одговорност да употреби прикладна дипломатска, хуманитарна, као и остала *мирољубива средства*, у складу са Главом VI и VIII Повеље УН, да би на такав начин заштитила популацију од геноцида, ратних злочина, етничког чишћења и злочина против човечности. Овде је у „првом кораку“, нагласак на средствима која су *мирољубива*, која дакле, искључују принуде, а посебно, оружане акције других држава. У том контексту су се државе сагласиле да припремају предузимање колективне акције, у право време и на одлучан начин, деловањем механизмима Савета безбедности, а у складу са Повељом УН, укључујући и њено Поглавље VII. То је могуће на темељу поступања у конкретним случајевима и у сарадњи са релевантним регионалним организацијама на одговарајући начин, уколико су кумулативно испуњена *два услова* 1) онда када би *мирољубива средства* била неадекватна, као и 2) када су национални органи власти очигледно пропустили да заштите сопствено становништво од геноцида, ратних злочина, етничког чишћења и злочина против човечности. Само је под тим кумулативно дефинисаним условима, могућа и примена силе, што би се у *ultima ratio* смислу могло свести и на оружану интервенцију, али искључиво када о томе одлуку у складу са својим

65 Основни елементи концепта одговорности за заштиту (R2P), дефинишу се у параграфима 138 и 139 ове Резолуције.

66 UN General Assembly Resolution, 2005 World Summit Outcome Document, A/Res/60/1, 24 October 2005. Извор: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf. Последњи пут приступљено 6. априла 2024.

67 Извор: <https://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.shtml#:~:text=Paragraphs%20on%20the%20Responsibility%20to%20Protect&text=Each%20individual%20State%20has%20the,through%20appropriate%20and%20necessary%20means>. Последњи пут приступљено 6. априла 2024.

овлашћењима из Поглавља VII Повеље УН, донесе Савет безбедности. То наравно, представља и кључну разлику у односу на концепт хуманитарне интервенције, који с једне стране не подразумева ни иоле прецизно дефинисање разлога за деловање те врсте, док с друге стране, уопште не захтева било какву „ауторизацију Савета безбедности УН“, због чега се тај концепт у пракси најчешће и сводио на „камуфлирану“ агресију.

Концепт одговорности за заштиту поред тога, стриктно инсистира и на одговарајућем принципу *конјиниуишетиа*, у виду дужности Генералне скупштине УН да настави своје деловање у циљу даљег развијања самог тог концепта ради заштите популације од геноцида, ратних злочина, етничког чишћења и злочина против човечности, са свим њиховим импликацијама, имајући при том, кумулативно у виду:1) принципе Повеље УН, као и 2) међународно право.

Поред тога, државе чланице међународне заједнице у оквиру концепта одговорности за заштиту, резолуцијом посебно изражавају своју намеру да се с једне стране, посвете у неопходној мери и на прикладан начин, помагању другим државама у изградњи капацитета за заштиту свог становништва од геноцида, ратних злочина, етничког чишћења и злочина против човечности, као и да с друге стране, помогну другим државама које су под притиском, пре самог избијања криза и конфликта. У свом Извештају из 2009. године о примени одговорности за заштиту (*Implementing the Responsibility to Protect*), Генерални секретар УН, износи став да би државе чланице УН требало да се у оквиру R2P концепта посвете како деловању против „четири специфична злочина и кршења људских права“, где спадају геноцид, ратни злочини, етничко чишћење и злочин против човечности, тако и проширивању акције у односу на друге врсте „невоља“ у појединим државама као што су епидемија HIV/AIDS, глобалне климатске промене, те одговор и реаговање на друге врсте природних катаклизми. Наравно, овде би по логици ствари, нагласак морао бити на превентивном деловању, те међудржавној хуманитарној помоћи у „класичном смислу“, дакле свакако не би у циљу такве врсте помоћи, било могуће реализовање одређених оружаних/насилних акција. Као што је то и иначе, уобичајено и у овом извештају Генералног секретара УН, инсистира се доследно на потреби развијања сарадње како између самих држава чланица УН у оквиру организације Уједињених нација, тако и на неопходности складне сарадње са релевантним регионалним и субрегионалним организацијама.

8. ДЕЛОВАЊЕ САВЕТА БЕЗБЕДНОСТИ УН У КОНТЕКСТУ ПРИМЕНЕ R2P КОНЦЕПТА

Концепт одговорности за заштиту, ослоњен на дефиницију садржану у Резолуцији Генералне скупштине УН,⁶⁸ што је објашњено у претходном

68 UN General Assembly Resolution, 2005 World Summit Outcome Document, A/Res/60/1, 24 October 2005.

тексту, је потом неколико десетина пута у својим резолуцијама „реафирми-сао“ и Савет безбедности УН. Прва таква резолуција је она од 28. априла 2006. године (Резолуција СБ УН 1674),⁶⁹ којом се формализује подршка Савета безбедности R2P концепту. У Резолуцији Савета безбедности 1894 из 2009. године,⁷⁰ изричито се спомињу §§ 138 и 149 Резолуције Генералне скупштине УН из 2005. године, а у којима се дефинише основна садржина R2P концепта.

Интересантан је низ резолуција Савета безбедности УН, у којима је R2P концепт споменут у вези ситуације у низу држава, односно када су те резолуције биле у потпуности ли делимично утемељене на R2P концепту. Ту спадају резолуције које су се, између осталог, тичале следећег низа земаља и области: Дарфур – Резолуција 1706, од 31. августа 2006. године,⁷¹ Обала Слоноваче (*Côte d'Ivoire*) – Резолуција 1975, од 30. марта 2011. године,⁷² Јемен – Резолуција 2014, од 21. октобра, 2011. године,⁷³ Мали – Резолуција 2085, од 20. децембра 2012. године,⁷⁴ као и Резолуција 2121 од 25. априла 2013. године,⁷⁵ Судан и Јужни Судан – Резолуција 1996, од 8. јула 2011. године,⁷⁶ као и Резолуција 2121 од 24. децембра 2013. године⁷⁷ итд.

9. СЛУЧАЈ ЛИБИЈЕ У КОНТЕКСТУ ПРИМЕНЕ R2P КОНЦЕПТА

Посебно је симптоматичан случај Либије, на коју су се односиле четири резолуције Савета безбедности УН засноване на R2P концепту. То су биле: Резолуција 1970, 1973, као и 2016, из 2011. године, те потом Резолуција 2040 од 12. марта 2012. године.⁷⁸

69 Извор: Извор: <https://digitallibrary.un.org/record/573969?ln=en&v=pdf>. Последњи пут приступљено 6. априла 2024.

70 Извор: <https://digitallibrary.un.org/record/671179?ln=en>. Последњи пут приступљено 6. априла 2024.

71 Извор: <https://digitallibrary.un.org/record/582107?v=pdf>. Последњи пут приступљено 6. априла 2024.

72 Извор: <https://digitallibrary.un.org/record/700150?ln=en&v=pdf>. Последњи пут приступљено 6. априла 2024.

73 Извор: <https://digitallibrary.un.org/record/713876?ln=en&v=pdf>. Последњи пут приступљено 7. априла 2024.

74 Извор: <https://digitallibrary.un.org/record/740273?ln=en&v=pdf>. Последњи пут приступљено 7. априла 2024.

75 Извор: <https://digitallibrary.un.org/record/748429?ln=en&v=pdf>. Последњи пут приступљено 7. априла 2024.

76 Извор: <https://digitallibrary.un.org/record/706698?ln=en&v=pdf>. Последњи пут приступљено 9. априла 2024.

77 Извор: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/632/43/pdf/n1363243.pdf?token=JAACCSHKiYzg3xCL7x&fe=true>. Последњи пут приступљено 9. априла 2024.

78 Извор: https://www.securitycouncilreport.org/un_documents_type/security-council-resolutions/?ctype=Libya&cbtype=libya. Последњи пут приступљено 9. априла 2024.

Резолуција 1973. Савета безбедности УН од 17. марта 2011. године,⁷⁹ послужила је за оружану интервенцију против Либије војне коалиције неколико држава, коју је предводио НАТО. Оружани напад на Либију започео је 19. марта 2011. године, а током њега је на положаје либијске војске испаљен велики број крстарећих пројектила, спроведена је строга поморска блокада либијске обале, док је америчко, француско, британско и канадско ратно ваздухопловство извело велики број напада из ваздуха, како бомбардовањем и ракетирањем, тако повремено и дејством типа ваздух-ваздух на апсолутно инфериорне противнике.

Резолуција Савета безбедности којом (UNSCR 1973), којом је ауторизована оружана интервенција у Либији, била је „одговор“ на грађански рад који је започео у тој земљи. Савет безбедности је своју одлуку донео са десет гласова „за“ и пет уздржаних, што је било могуће само зато што ниједна стална чланица тог тела није користила своје право вета. Резолуцијом Савета безбедности захтевао се између осталог, моментални прекид ватре у Либији и престанак непријатељстава између зараћених страна у грађанском рату, прекид напада на цивиле за које се сматрало да могу имати и обележја злочина против човечности, као и увођење „зоне забране лета“ за либијско ратно ваздухопловство, уз даље поштравање санкција против либијског лидера Моамера Ел Гадафија и његових следбеника.

Сама Резолуција Савета безбедности УН 1973 од 17. марта 2011. године није прописивала слање копнених трупа у Либију, али су коалиционе снаге, осим масовног коришћења крстарећих пројектила и бомбардовања/ракетирања из ваздуха, у Либију послале и своје мање специјалне снаге, које су деловале на терену, супротно ономе што је иначе, омогућавала Резолуција Савета безбедности УН. Ова оружана интервенција, која је довела до слома либијских оружаных снага, те непосредно омогућила војну победу Гадафијевих опонената у грађанском раду, фактички је окончана убиством Муамера Ел Гадафија крајем октобра. Убрзо су коалиционе снаге које је предводио НАТО, 31. октобра 2011. године прогласиле завршетак своје операције/оружане интервенције у Либији, што је потом, упркос захтеву нове либијске Владе, једногласним гласањем потврђено и у Савету безбедности УН.

Основни епилог оружане интервенције започете у марту 2011. године утемељене на фактичкој примени R2P концепта, био је смена режима у Либији, након убиства Гадафија, те увођење те државе потом, у вишедеценијски период нестабилности са константним елементима грађанског рата, што је било скопчано са великим губицима људских живота у Либији, драстичним осиромашењем те државе богате нафтом и енормним материјалним губицима уопште. То је потом, између осталог, био и један од разлога за велике миграције, како из саме Либије, тако преко Либије и из других

79 Извор: <https://www.un.org/securitycouncil/s/res/1973-%282011%29>. Последњи пут приступљено 9. априла 2024.

афричких држава, те талас што класичних избеглица, што много више миграната који теже бољој будућности у западноевропским земљама.

10. ЗАКЉУЧАК

Иако искуства са применом концепције хуманитарне интервенције углавном нису добра, или се чак, могу означити као веома лоша, те упркос томе што се, (попут случаја бруталне НАТО агресије на Југославију 1999. године), концепт хуманитарне интервенције у пракси најчешће своди(о) на „камуфлирање“ агресивног рата, као злочина против мира, који представља својеврсно „мега међународно кривично дело“, не треба из начелних разлога у потпуности одбацити и могућност легитимне/легалне хуманитарне интервенције у неком њеном суштинском смислу, али свакако и уз избегавање чак и употребе тог термина, јер је он реално већ увелико компромитован. И то је између осталог, вероватно и било разлог за развијање концепта одговорности за заштиту, који у великој мери модификује и надграђује већ озлоглашени концепт хуманитарне интервенције. Дакле, у том се погледу практично „(су)срећу“ концепт прилично озлоглашене хуманитарне интервенције и њене надградње у виду концепта одговорности за заштиту (R2P). Међутим, треба у том погледу бити начелно и веома опрезан. Ово би у пракси, наравно, морало да буде и екстремно ретко, те свакако бити како израз изразито *ultima ratio* ситуације, тако и скопчано са одобрењем/одлуком Савета безбедности УН, које би морало да буде *condicio sine qua non*. Поред тога, то би било могуће једино уколико би се заиста радило о ситуацији која представља реалну претњу „светском миру“, јер само би тада и могао да реагује Савет безбедности УН. У погледу овога одређену вредност има и концепт одговорности за заштиту, мада и он свакако, мада је боље формулисан него „чиста хуманитарна интервенција“, те уважава „ауторитет Савета безбедности УН“, подразумева и ризике од одређених злоупотреба.

Сви основни разлози који би могли да буду основ за концепт хуманитарне интервенције, у виду давања права државама на хуманитарну интервенцију, попут масовног кршења људских права у некој држави, великог обима „страхота“, у конкретној држави, што се своди на масовно/систематско чињење тешких кривичних дела против већег броја људи, који су искључиво цивили, уз исцрпљеност других мирних начина решавања проблема, оглушавања конкретне државе од позива да престане са противправним актима, спровођење геноцида према припадницима одређене националне/етничке/расне/верске групе и сл., што се до сада углавном сводило на „камуфлирање агресије“, могли би у одређеним околностима да буду и легитимни разлози за хуманитарну интервенцију, као својеврстан *мајеријални услов* за њу, али само под условом да се неспорно ради о *ultima ratio* случају. Поред тога, било би неопходно, с обзиром на улогу и могућност деловања Савета безбедности УН (чија би „ауторизација“ увек била неопходна), да из свих

тих „унутрашњих проблема“ конкретне државе и такве виктимизације њеног становништва, наступа и одговарајућа опасност по мир и безбедност других држава. Тада би се такво деловање практично свело на примену концепта одговорности за заштиту, који надграђује у пракси често злоупотребљаван концепт хуманитарне интервенције.

Међутим, треба овде имати у виду и да сви ти разлози који се тичу системске виктимизације становништва конкретне државе или дела њене популације, могу у исто време да буду или потпуно измишљени или значајно преувеличани, „медијски режирани“, те „медијски експлоатисани“, да би на тај начин послужили као што је то и до сада често био случај, за пуко „камуфлирање агресије“. Стога, сами ти разлози по себи, никако не би смели бити довољни за предузимање акције једне државе или више других држава, против конкретне државе у погледу које се сматра да крши основна људска права свог становништва или дела популације и сл.

Дакле, сви ти разлози у домену конкретних материјалних услова за хуманитарну интервенцију у неком конкретном случају, сами по себи не могу да се сматрају довољним и дефинитивним, јер како реално проценити да се ради о оправданим разлозима, а не о пуком „камуфлирању агресије“, у циљу остварења неких сасвим других интереса конкретне велике силе/конкретних великих сила. Стога би прихватање концепта хуманитарне интервенције, као потенцијалног основа искључења постојања агресије као међународног кривичног дела/кривичне одговорности за агресију, морало бити праћено формулисањем и додатног круцијалног услова, који би био *формалној карактеру*. То значи да би хуманитарна интервенције била легална, односно међународноправно оправдана/дозвољена, једино уколико се поред испуњености објашњених материјалних услова за њу, где је посебно важно да она и тада апсолутно буде *ultima ratio*, испуни и кључни услов, који је *формалне природе*, а то да Савет безбедности у оквиру својих надлежности и овлашћења из Главе VII Повеље УН, на регуларан начин одлучи о предузимању такве интервенције. То наравно подразумева и да се таква одлука донесе на темељу веродостојних информација да заиста постоје оправдани разлози за хуманитарну интервенцију, у случају када је због ситуације у конкретној држави угрожен мир, а што се своди на опасност од ширења „ратног пожара“ и на друге државе. У том погледу се на такву врсту „легаллизоване/ауторизоване“ хуманитарне интервенције, одлуком/мером Савета безбедности УН, наслања *R2P* концепт.

Наравно, увек су могуће и одређене злоупотребе, па и онда када се ради о одговорности за заштиту (*R2P* концепт), која подразумева и одобрење/одлуку Савета безбедности УН, јер у неким околностима, што је у пракси веома ретко, али не и немогуће, могу се и све државе сталне чланице тог тела, сагласити око одређеног питања, односно не користити право вета и онда када се ради о неким веома контроверзним ситуацијама, попут нама у Србији добро познатог случаја са тешким економским санкцијама уведених против Савезне Републике Југославије 30. маја 1992. године

током грађанског рата на територији некадашње СФРЈ (Резолуција Савета безбедности 757).

Поред тога, као што је то у претходном тексту већ и објашњено, једна од првих примена „R2P“ концепта у пракси, када се радило о интервенцији у Либији, свела се на злоупотребу, јер је она у првој линији довела до рушења тадашњег либијског режима (што је по свему судећи и била основна интенција „интервенишућих сила“), а не до заштите становништва од масовног и систематског кршења људских права. Ово је постало посебно очигледно веома брзо након свргавања са власти Гадафија и његовог суровог погубљења, када су наступиле године немира и грађанског рата, уз вишегодишња тешка страдања либијског становништва, али и покретање масовних миграција ка Европи, из чега су произишли и други веома тешки проблеми.

Концепт „одговорности заштите/одговорности (државе/држава за заштиту“) „R2P концепт“, је непосредно произишао из концепта хуманитарне интервенције, па и из досадашње праксе конкретних хуманитарних интервенција, претежно сведених на камуфлирање агресије. Већ сама та чињеница, без обзира на значајну надградњу почетног концепта, представља добар разлог за озбиљно подозрење и висок ниво опреза. Самим тим што „R2P концепт“ између осталог, предвиђа и кључну формалну улогу Савета безбедности, он ипак начелно представља значајно бољи међународно-правни механизам од у „каучук“ маниру конструисаног концепта хуманитарне интервенције. Из овога произлази да би у пракси примена тог концепта можда могла искључити и оно што је до сада била суштина и практично основни циљ хуманитарних интервенција у домену тзв. реал-политике, а то је да се њима остварују интереси одређених великих сила, које на такав начин прикривају вођење агресивних ратова, претежно у функцији остваривања својих гео-стратегијских циљева. Ипак, ни у том погледу нема разлога за оптимизам.

Наиме, то што је „R2P концепт“ бољи од концепта хуманитарне интервенције, свакако не значи да се ради о савршеном, па чак ни реално о квалитетном концепту. Ни он наравно, није савршен. Напротив и тај концепт је уско скопчан са великим ризицима од крупних злоупотреба. Велики део његовог садржаја има и „каучук“ карактер. И питање његовог укупног квалитета, а нарочито у правно-техничком смислу, је такође веома дубиозно. Поред тога, без обзира на „вето механизам“ одлучивања у Савету безбедности УН, када се реално у погледу низа актуелних проблема, а посебно када се ради о могућој „ауторизованој оружаног интервенцији“ у другој држави ради заштите људских права становништва конкретне државе, тешко може очекивати сагласност свих сталних држава-чланица Савета безбедности УН, није немогуће ни да се у погледу одређеног питања ове врсте, из било којих разлога, па и оних у домену одређених „спољнополитичких компромиса“ и тзв. реал-политике на међународној сцени, не искористи право вета, а да и таква оружана интервенција у оквиру R2P концепта, испољи као неоправдана у светлу свих конкретних околности.

Већ је у претходном тексту објашњено да ни „R2P концепт“ свакако није имун од могућих злоупотреба у пракси, тако да извесно, након што је примењен у неколико наврата, неће у пракси доживети ширу примену, у време када објективно постоји озбиљна криза у систему УН, а када је свет захваћен великим ратним пожарима, уз константну опасност да се они и значајно прошире. У ствари, ово турбулентно време посебно обележено ратом у Украјини и у Гази, сукобом Израела и Ирана, прво великим ратним пожаром, а сада тињајућим ратом у Сирији итд., свакако неће омогућити консензус у Савету безбедности чланица које имају право вета. Тако је и иначе, када је реч о низу питања о којима се у том телу решава, а нарочито када се ради о „R2P концепту“, који се не може у пракси оживотворити без одлуке/ауторизације Савета безбедности УН, што подразумева консензус свих сталних чланова тог тела, који имају право вета.

Посебно није прихватљив став који постоји у делу теорије (пре свега међународног јавног права), да „одговорност за заштиту“ буде сведена искључиво на мало „умивен“, односно само донекле модификован концепт хуманитарне интервенције, тако што би држава која се сматра одговорном да заштити људска права која се масовно крше у другој држави, прво (*примарно*) морала покушати да добије одобрење Савета безбедности за одговарајућу интервенцију, а након чега би ако у томе не успе (*суисигијарно*), имала право да и онда када не постоји ауторизација такве акције у Савету безбедности (најчешће због „блокаде“ ветом једне или више сталних чланица), ипак насилно интервенише у односу на другу државу, руководећи се својом „одговорношћу за заштиту“. Такав став је веома опасан. То би се svelo само на једну циничну варијанту хуманитарне интервенције, која би као и иначе, најчешће имала суштински карактер „камуфлирања“ агресије, што је наравно, неприхватљиво, те би се и само по себи сводило на извршење злочина против мира.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов С., Крећа М., *Међународно јавно право*, 19. измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2006.
- Ambos K., *Internationales Strafrecht – Strafanwendungsrecht, Völkerstrafrecht, Europäisches Strafrecht, Rechtshilfe*, 5. Auflage, „Verlag C.H.Beck“, München, 2018.
- Бабић М., *Међународно кривично право*, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2011.
- Becker A., *Der Tatbestand des Verbrechens gegen die Menschlichkeit – Überlegung zur Problematik eines völkerrechtlichen Strafrechts*, „Duncker & Humblot“, Berlin, 1995.
- Bikundo E., *International Criminal Law – Using or Abusing Legality ?*, Ashgate, Farnham, 2014. 1.

- Blay S., Piotrowicz R., Tsamenyi B. M., *Public International Law – An Australian Perspective*, „Oxford University Press“, Oxford, Auckland, New York, 1997.
- Вуковић И., *Кривично право – ошшти гео*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2021.
- Griffiths R. L., *International Law, the Crime of Agression and the Ius ad Bellum*, „International Criminal Law Review“, 4/2002, The Hague, London, Boston, 2002.
- Dunlop E., „Humanity as A and Ω of Sovereignty: Four Replies to Anne Peters“, *The European Journal of International Law*, Vol. 20, 3/2009.
- Етински Р., Ђајић С., Тубић Б., *Међународно јавно право II*, 10. измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2024.
- Золо Д., *Ко каже хуманост... райи, право и глобални поредак*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012.
- Карур А., „Humanity as A and Ω of Sovereignty: Four Replies to Anne Peters“, *The European Journal of International Law*, Vol. 20, 3/2009.
- Kid White E., „Humanity as A and Ω of Sovereignty: Four Replies to Anne Peters“, *The European Journal of International Law*, Vol. 20, 3/2009.
- Крећа М., *Међународно јавно право*, 11. издање, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2019.
- Кривокапић Б., *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, „Службени гласник“, Београд, 2010.
- Peters A., „Humanity as A and Ω of Sovereignty“, *The European Journal of International Law*, Vol. 20, 3/2009.
- Reid S. T., *Crime and Criminology*, Ninth Edition, „Mc Graw Hill“, Boston, 2000.
- Roberts A., „The So-called „Right“ of Humanitarian Intervention“, *Yearbook of International Humanitarian Law* (eds. H. Fischer, A. McDonald), Volume 3, „Т.М.С. Asser Press“, The Hague, 2002.
- Ruloff D., *Wie Kriege beginnen – Ursachen und Formen*, „Verlag C. H. Beck“, München, 2004.
- Satzger H., *Internationales und Europäisches Strafrecht – Strafanwendungsrecht, Europäisches Straf- und Strafverfahrensrecht, Völkerstrafrecht*, 8. Auflage, „Nomos“, Baden, Baden, 2018.
- Safferling C., *Internationales Strafrecht – Strafanwendungsrecht, Völkerstrafrecht, Europäisches Strafrecht*, „Springer Verlag“, Heidelberg, 2011.
- Sweetsen C. E., „Humanity as A and Ω of Sovereignty: Four Replies to Anne Peters“, *The European Journal of International Law*, Vol. 20, 3/2009.
- Стојановић З., *Међународно кривично право*, 12. издање, „Правна књига“, Београд, 2018.
- Стојановић З., *Коменитар Кривичног законика*, 13. измењено и допуњено издање, „Службени гласник“, Београд, 2024.
- Стојановић З., *Кривично право – ошшти гео*, 29. издање, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2024.

- Scheb J. M., Scheb J. M. I., *Criminal Law and Procedure*, Fourth Edition, „Wadsworth & Thomson Learning“, Belmont, 2002.
- Шкулић М., „Злочин против човечности – основни кривичноправни и доказни аспекти“, *Сузбијање криминалиитета – деценија после смрти професора Водинелића*, Правни факултет у Крагујевцу/Полицијска академија – Београд/Виша школа унутрашњих послова – Земун, Крагујевац, 2004.
- Шкулић М., *Међународни кривични суд – надлежност и процес*, Правни факултет Универзитета у Београду и „Досије“, Београд, 2005.
- Шкулић М., „Агресија као злочин против мира“, *Зборник Удружења за међународно кривично право – дванаести тематски међународни научни скуп: „Међународна кривична дела“*, Тара, 2013.
- Шкулић М., „Злочин против мира као „капитално“ међународно кривично дело“, *Зборник радова са међународној научној скупу: „Кривична дела против човечности – нормативно и стварно“*, Правни факултет у Бањој Луци, Бања Лука, 2015.
- Škulić M., “National Report – Serbia”, *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters – A stock-taking of legal issues implementation strategies and outcomes in 36 European countries* (eds. F. Dünkel, J. Grzywa-Holten, P. Horsfield), Vol. 2, Band 50/2 Forum Verlag Godesberg, Schriften zum Strafvollzug, Jugendstrafrecht und zur Kriminologie, Greifswald, 2015.
- Шкулић М., *Међународно кривично право – процесно важење кривичној права, кривично право међународној порекла, међународна кривично-правна помоћ, зачеци кривичној права ЕУ*, „Службени гласник“, Београд, 2022.
- Шкулић М., *Међународно кривично право*, 2. издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2022.
- Шкулић М., *Кривично право Сједињених Америчких Држава*, „Службени гласник“, Београд, 2023.
- Шкулић М., *Кривичноправни аспекти форензичкој рачуноводства*, Економски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2023.
- Шурлан Т., „Одговорност државе за заштиту (R2P): генеза и смисао концепта“, *Међународни проблеми*, 1-2/2014.

*Milan Škulić, PhD**

HUMANITARIAN INTERVENTION AND THE RESPONSIBILITY TO PROTECT (R2P CONCEPT) IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Summary

In the article are in the context of international criminal law, explained both the basic characteristics of the concept of humanitarian intervention, which in practice is most often “camouflaged” aggression, as well as the basic elements of the concept of responsibility for protection (“R2P concept”), which essentially represents a significantly modified the concept of humanitarian intervention, and implies the existence of appropriate authorization from the United Nations Security Council. Although it is in itself better than the notorious concept of humanitarian intervention, the “R2P concept” is certainly not immune from possible abuses in practice, so it is certain that, after being applied on several occasions, it will not experience a wider application in practice, at a time when objectively there is a crisis in the UN system, and when the world is engulfed in great war fires, with the constant danger that they will expand significantly.

The author especially concludes that it is an unacceptable position of the theory (primarily in the domain of international public law), that “responsibility for protection” is imposed as only a somewhat modified concept of humanitarian intervention, so that the state that is considered responsible for protecting human rights which are massively violated in another country, first had to try to get the approval of the Security Council for the appropriate intervention, after which, if it failed, it would have the right to do so even when there is no authorization of such an action in the Security Council (due to the “blockade” by the veto one or more permanent members), nevertheless violently intervenes in relation to another state, guided by its “responsibility to protect”. Such an attitude is, in fact, very dangerous. It would only be reduced to a cynical variant of humanitarian intervention, which, as usual, would most often have the essential character of “camouflaging” aggression, which in itself would amount to the commission of a crime against peace.

Keywords: International Criminal Law, Criminal Law, Humanitarian Intervention, R2P Concept, Aggression.

* Full Professor at the University of Belgrade – Faculty of Law, Judge of the Constitutional Court of Serbia, skulic@ius.bg.ac.rs.